

DE INDICATOREN VOOR CRISIS IN VERSLAGGEVING VAN BANKEN

Abstract

De economische crisis heeft grote invloed gehad op de wereldwijde economie. De oorzaak wordt gelegd bij de bankensector. In de verslaggeving van banken duidde aanwijzingen op de economische crisis. In dit onderzoek wordt op zoek gegaan naar indicatoren in verslaggeving van banken en wordt er gekeken of deze indicatoren in praktijk ook toepasbaar en bruikbaar zijn. In de verslaggeving blijken leading indicatoren en lagging indicatoren aanwezig te zijn. De leading indicatoren zijn de Tier 1 kapitaal ratio, de leverage ratio en de solvabiliteitsratio. De lagging indicatoren zijn het houden aan regels en wetten, de grootte van kapitaalinjecties en het gedrag van medewerkers en management rondom risico. De leading indicatoren zijn kwantitatief van aard en de lagging indicatoren zijn kwalitatief van aard. Stakeholders kunnen op deze indicatoren letten en met deze indicatoren bepalen of er een kans op een economische crisis is.

Keywords: corporate governance, indicatoren, verslaggeving, economische crisis, IFRS, FASB

Marco Werrie

Studentnummer: 406285

Begeleider: M. van Dongen

Datum (van inleveren): 4 juli 2017

Universiteit: Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit: Erasmus School of Economics (ESE)

Vakgroep: Accounting, Auditing & Control

Inhoud

Introductie	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Onderzoeks- en deelvragen	5
1.3 Relevantie	6
1.4 Werkwijze en methodologie	6
1.5 Opzet van de scriptie	7
Theoretisch kader	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Agency Theorie	8
2.3 Informatiebehoefte	9
2.4 Corporate governance	10
2.5 GAAP	11
2.5.1 Ontstaan US GAAP en FASB	11
2.5.3 Hiërarchie voor codificatie	13
2.5.4 Hiërarchie na codificatie	14
2.5.5 Convergentie FASB en IFRS	14
2.6 Ontwikkeling IFRS	15
2.6.1 International Accounting Standard	15
2.6.2 Introductie IFRS	15
2.7 SOx	16
2.8.1 Basel akkoorden	16
2.8.2 Historie	17
2.9 Indicatoren	18

Literatuuronderzoek	19
3.1 Banken, IFRS en GAAP	19
3.1.2 Fraude.....	19
3.1.2 Impact fraude & faillissement.....	20
3.2 Impact Basel III.....	21
3.3 Overheidsreguleringen	23
3.3.2 Impact IFRS & FASB.....	25
3.3.3 Impact Sarblenes-Oxley	26
3.4.1 Oorzaken economische crisis.....	27
3.4.2 Gevolgen economische crisis	28
3.4.3 Gevolgen verslaggeving	31
Praktijk	32
4.1 ING.....	32
4.1.1 Eerste indruk	32
4.1.2 Bestuur ING.....	32
4.1.3 IFRS & ING	33
4.1.4 Handvatten in verslaggeving	35
4.2 Rabobank.....	37
4.2.1 Eerste indruk	37
4.2.2 Handvatten in verslaggeving	37
4.3 ABNAMRO-bank	38
4.3.1 Nationalisatie.....	39
4.3.2 Eerste indruk	39
4.3.3 Handvatten in verslaggeving	40
4.4 Gebruik instrumenten	41

Conclusie	43
5.1 Samenvatting	43
5.2 Tekortkomingen.....	45
5.3 Vervolgonderzoek	46
Bibliografie	47
Bijlage	52

Introductie

1.1 Aanleiding

De economische crisis van 2008 is één van de grootste economische gebeurtenissen tot nu toe. Bij deze crisis is de huizenbubbel geknapt met als gevolg een bankencrisis (Brunnermeier, 2009). Na bijna tien jaar begint de wereldeconomie weer aan te trekken. Daaruit blijkt dat tien jaar nodig is geweest om uit deze economische crisis te komen.

Het ontstaan van de economisch crisis in 2008 valt niet in één zin samen te vatten. Vanaf 2000 begonnen huishoudens in de Verenigde Staten steeds meer te lenen. Zo was er in 1990 91.1% van het besteedbaar inkomen beleend. Dit percentage steeg naar 128.8% van het besteedbaar inkomen van huishoudens in 2007. Dit betekent dat huishoudens in de Verenigde Staten meer beleend hadden dan dat ze in een jaar konden besteden. De enorme groei van het beleningspercentage werd onhoudbaar en kon daarom niet oneindig doorgaan (Kotz, 2008).

Verder groeide tijdens de jaren 2000 de breekbaarheid van de financiële sector. De financiële instelling zochten naar hoge winsten door risicovolle en duistere activiteiten. Hierdoor dreigde een bezittingenbubbel te ontstaan met als gevolg een grotere kans op deflatie. Zo verspreidde de Verenigde Staten over de hele wereld *Collateralized Debt Obligations (CDO's)* samengesteld uit pakketten van meersoortige, risicovolle leningen. Rond 2005 werden steeds meer risicovolle hypotheek van huishoudens bij de CDO's gebruikt. Hierdoor werd de wereldeconomie kwetsbaarder voor een daling van de huizenprijzen in de Verenigde Staten.

De lage rente voor hypotheek rond 2006 speelde een rol in de keerzijde van de groei van de huizenmarkt. De huizenprijzen stegen tussen 2002 en 2006 met 31.6 procentpunt en deze stijging had een effect op de consumptie en het spaargedrag van huishoudens in de Verenigde Staten. Zoals verwacht wordt bij een lage rente, gingen huishoudens veel consumeren en weinig sparen. Daarom werd veel nieuwbouw gestart in 2007 en ontstond een aanbodoverschot op de huizenmarkt met als gevolg een daling van de huizenprijzen (Baker, 2008).

Een combinatie van lage rente en hoge consumptie zorgde voor veel binnenlandse vraag naar kapitaal bij banken. Deze banken haalden dit kapitaal bij financiële instellingen buiten de Verenigde Staten. De Amerikaanse banken bleven maar geld vragen aan buitenlandse instellingen en rond 2007 begonnen deze instellingen zich af te vragen hoe de Amerikaanse banken dit geld terug gingen betalen. De buitenlandse financiële instellingen eisten een deel van

het geleende geld terug, waardoor de banken terugbetalingen van huishoudens eisten. Er bleken echter door de wetten van president Bush jr. ook hypotheek uitgegeven te zijn aan huishoudens die niet in staat waren om de hypotheek terug te betalen. Op hetzelfde moment daalde de huizenprijzen door het aanbodoverschot, waardoor de verkoop van de onderpanden veel minder opleverde voor de banken dan waartegen de huishoudens een hypotheek hadden afgesloten. Dit wordt het knappen van de huizenbubbel in de Verenigde Staten genoemd en wordt gezien als het begin van de financiële crisis van 2008.

1.2 Onderzoeks- en deelvragen

De financiële crisis is een voorbeeld van een onverwachte economische gebeurtenis, die niet te voorspellen valt door economische theorieën. Er waren geluiden van economen die verwachten dat de economische ontwikkeling niet zo door kon gaan. Voor deze economen was het de vraag wanneer een crisis daadwerkelijk zou uitbreken. De economen hebben hun uitspraken waarschijnlijk gebaseerd op bepaalde indicatoren. Daarom zijn de volgende onderzoeksvraag en deelvragen opgesteld:

Zijn er indicatoren in de verslaggeving van banken waardoor een economische crisis verwacht kan worden?

De beantwoording van deze onderzoeksvraag wordt met behulp van de volgende deelvragen gedaan:

Wanneer banken regels van GAAP en IFRS overtreden, heeft dit dan gevolgen voor de economie?

Bestaan er gedragsregels voor banken, die gelden als maatstaf voor de impact van banken op de economie?

Heeft de overheid een rol in de verslaggeving van banken?

Zijn er maatregelen na de crisis genomen, waarover voortaan gerapporteerd moet worden in de verslaggeving van banken?

Zijn de gevonden indicatoren bruikbaar in de praktijk?

1.3 Relevantie

Dit onderzoek geeft inzicht in de indicatoren, die al dan niet aanwezig zijn en waarop een economische crisis verwacht kan worden. Door meer inzicht te krijgen in de indicatoren, hebben stakeholders meer aan de informatie die ze krijgen. Externe verslaggeving is een voorbeeld van de informatie die stakeholders ontvangen en met de uitkomsten van dit onderzoek kunnen de stakeholders mogelijk over meer en meer relevante informatie beschikken. Hierdoor wordt de informatie kloof tussen de bedrijven en stakeholders minder, wat een positief signaleringseffect moet opleveren. De onzekerheid vermindert door de extra informatie die gehaald kan worden uit de verslaggeving (Ben-Haim, 2006).

Verder is dit onderzoek een aanvulling op de corporate governance. Corporate governance wordt niet nieuw gedefinieerd. Er wordt vanuit een specifieke invalshoek gekeken naar de theorie. Verder wordt de specifieke invalshoek, namelijk vanuit de bankensector, gecombineerd met de economische crisis van 2008. Deze combinatie is niet eerder onderzocht en daarom is dit onderzoek aanvulling op de bestaande literatuur over corporate governance.

1.4 Werkwijze en methodologie

Dit onderzoek maakt o.a. gebruik van gegevens uit de recente financiële crisis. Er waren economen, die het knappen van de huizenbubbel aan zagen komen. In dit onderzoek wordt op meerdere manieren gezocht naar indicatoren die die economen gezien hebben. Vervolgens wordt praktisch gekeken of de indicatoren bruikbaar zijn om de uitkomst van het onderzoek maatschappelijk toepasbaar te maken. In het onderzoek wordt met de term banken vooral systeembanken bedoeld. Niet-systeem banken hebben niet genoeg invloed op de economie van een land om meegenomen te worden in het onderzoek en worden daarom niet meegenomen in dit onderzoek.

Dit onderzoek bestaat vooral uit een literatuuronderzoek. De toepasbaarheid van de gevonden indicatoren in praktijk is het enige gedeelte, wat een empirisch onderzoek is. De onderzoeken, die gebruikt worden tijdens het literatuuronderzoek, zullen artikelen uit vaktijdschriften zijn en specifieke boeken. Het aantal citaties, het vaktijdschrift en de invloed van de schrijvers bepalen welke onderzoeken voldoen aan betrouwbaarheid en geloofwaardigheid.

Bij één deelvraag wordt er empirisch onderzoek gedaan door twee jaarverslagen van drie Nederlandse banken te toetsen op indicatoren. Er is gekozen voor een jaarverslag voor de economische crisis en de meest recente jaarverslag van de drie, grote Nederlandse systeembanken. De ING, Rabobank en ABNAMRO-bank zijn gekozen, omdat deze banken de grootste spelers zijn op de Nederlandse markt. Hierdoor zijn de jaarverslagen vrij toegankelijk en is het mogelijk deze met elkaar te kunnen vergelijken.

1.5 Opzet van de scriptie

Eerst wordt een theoretische achtergrond gegeven, waarbij economische theorieën en concepten zoals US GAAP worden besproken. Vervolgens worden de deelvragen in een literatuuronderzoek beantwoord en wordt in een beperkt empirische onderzoek getest of de gevonden antwoorden op de deelvragen in praktijk toepasbaar zijn. Hierbij worden twee jaarverslagen van drie banken met elkaar vergeleken. Aan het eind geeft dit onderzoek een conclusie, worden de tekortkomingen benoemd en worden de suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In het theoretisch kader wordt alle theorie behandeld, die in het vervolg nodig is om de deelvragen te beantwoorden. Zo wordt eerst de bankensector en de agency theorie met elkaar in verband gebracht. Vervolgens worden corporate governance en de accounting principes GAAP en IFRS uitgelegd. Hierbij wordt ook een link gelegd tussen GAAP en IFRS. Daarna komen de Sarbanes Oxley wet en de Basel akkoorden aan bod. Als laatste wordt de definitie van indicatoren in dit onderzoek gegeven. Gezamenlijk geeft deze informatie genoeg theoretische achtergrond om de deelvragen te kunnen beantwoorden.

2.2 Agency Theorie

De bankensector heeft een competitieve industrie gecreëerd door de bonussen en andere beloning, die werknemers kunnen verdienen. Werknemers gaan voor een zo hoog mogelijke beloning en zijn daarom bereid meer risico te nemen (Anderson & Fraser, 2000). Ook is niet duidelijk wie de verantwoordelijkheid draagt voor de risico's die de werknemers nemen. Deze onduidelijkheid zorgt dan ook voor moral hazard bij de bankiers. Moral hazard houdt in dat het gedrag van de bankiers verandert, doordat de bankiers zelf niet direct verantwoordelijk is voor het risico (Hellman, Murdock, & Stiglitz, 2000). De bankier durft meer, doordat hij niet het risico loopt voor zijn daden.

Werknemers voeren hun werkzaamheden uit voor de eigenaren van het bedrijf. In de bankensector zijn de eigenaren veelal de aandeelhouders. Er bestaan ook andere vormen van eigenaarsstructuren, zoals volledig in handen van de overheid of een mutual bank (Iannotta, Nocera, & Sironi, 2007). De eigenaren hebben doelen voor de banken en de werknemers zijn degenen die de doelen moeten realiseren. Verder zijn er buitenstaande partijen, die belang hebben bij de werkzaamheden van banken. Dit soort partijen worden stakeholders genoemd.

Verslaggeving van bedrijven gebeurt, zodat stakeholders informatie krijgen over de werkzaamheden van een bedrijf. De term 'stakeholders' wordt gedefinieerd als een groep of individu die wordt beïnvloed door of invloed heeft op het bereiken van de doelen van een organisatie (Freeman, 2010). Omdat er vanaf beide kanten invloed op elkaar bestaat, willen beide kanten zoveel mogelijk informatie hebben om daarmee beslissingen te kunnen maken. Een bank geeft deze informatie via externe verslaggeving (Mitchell, Agle, & Wood, 1997).

De agency theorie gaat in op de relatie tussen samenwerkende partijen, die anders tegen risico aankijken. Stakeholders en bankiers hebben een andere houding ten opzichte van risico. Stakeholders zijn risicoavers en bankiers zijn meer risico zoekend, waardoor het zogenoemde agency probleem ontstaat. Bij een agency probleem hebben samenwerkende partijen verschillende doelen. De samenwerkende partijen bestaan uit een principaal en een agent. De principaal is de partij die zijn werk delegeert aan de agent. In de bankensector zijn de aandeelhouders en stakeholders de principaal en de bankiers zijn de agenten (Hill & Jones, 1992).

Er wordt met de agency theorie geprobeerd twee problemen in de agency relatie op te lossen. Het eerste mogelijke agency probleem komt voort uit een conflict tussen de doelen en verlangens van de principaal en de agent, waarbij het moeilijk en kostbaar voor de principaal is om te verifiëren wat de agent daadwerkelijk doet. Er kan niet gecontroleerd worden of de agent zich correct gedraagt. Het tweede mogelijke agency probleem ontstaat wanneer risico gedeeld wordt tussen de principaal en de agent, maar daarbij kijken de principaal en agent verschillend aan tegen risico. Hierdoor kunnen beide partijen verschillende acties en werkzaamheden prefereren, vanwege een verschil in risicovoorkeur (Eisenhardt, 1989).

De theorie gaat uit van aannames op menselijk en organisatorisch gebied en aannames over informatie. In de agency theorie worden mensen gezien als risicoavers, handelend in eigenbelang en mensen hebben grenzende rationaliteit. Op organisatorisch gebied wordt ervan uit gegaan dat doel incongruentie tussen partijen bestaat. Verder wordt efficiency gezien als effectiviteitscriteria en bestaat er asymmetrische informatie tussen principaal en agent. Volgens de agency theorie is informatie een goed, wat gekocht kan worden (Eisenhardt, 1989).

2.3 Informatiebehoefte

De informatiebehoefte komt voort uit de beslissingstheorie onder onzekerheid en de agency theorie. Onzekerheid brengt risico met zich mee en er wordt vanuit gegaan dat mensen vooral risicoavers zijn. Bankiers staan bekend om ander gedrag dan werknemers in andere sectoren. Zij zijn geneigd meer risico te nemen, als dit een hogere beloning voor hen oplevert (Anderson & Fraser, 2000). Stakeholders zijn wel risicoavers en willen daarom dat onzekerheid en risico het liefst geminimaliseerd wordt. Transparantie en informatiekwiteit zijn van belang voor stakeholders. Uit verslaggeving valt informatie te halen die onzekerheid wegneemt en daarom wordt er veel waarde gehecht aan externe verslaggeving (Ben-Haim, 2006).

2.4 Corporate governance

Vanuit de informatiebehoefte is de corporate governance ontstaan. Investeerders in bedrijven willen zich verzekeren van rendement op hun investering. Managers van bedrijven hebben soms niet dezelfde belangen als deze investeerders. Dit leidt tot principaal-agentproblemen en corporate governance gaat in op het verminderen van dit soort problemen. Corporate governance is daarom van praktisch belang.

Het mechanisme tussen investeerders en managers en bestuurders van bedrijven staat centraal in de corporate governance. Er wordt gekeken naar hoe de structuur en de communicatie efficiënter en doelgerichter gemaakt kan worden. Ook bonussystemen en beloningen hebben grote invloed op belangen van managers (Shleifer & Vishny, 1997).

Er is veel ontwikkeld binnen de corporate governance. Zo ontstonden meer uitgewerkte ideeën over corporate governance. Er kwamen uitgewerkte strategieën en doelstellingen voor bedrijven. De organisatiestructuur moest binnen deze doelstellingen en strategieën van het bedrijf zo efficiënt mogelijk ingevuld worden. Het controlemechanisme wordt zo ingevuld dat het de informatie aan de principaal geeft, die de principaal nodig heeft. Deze manier van controle wordt management control genoemd en is vooral voor intern gebruik. De CEO kan de informatie uit het controlemechanisme gebruiken om het gedrag van werknemers meer te sturen richting de strategie en doelstelling van de stakeholders.

Bij de bankensector komt corporate governance ook steeds meer aan de orde. Uit eerder onderzoek blijkt dat een goed uitgewerkte structuur invloed heeft op de liquiditeit van een bank. De betere controle zorgt voor meer verantwoordelijkheid bij bankiers, waardoor zij andere beslissingen maken. Toch blijkt er een nadeel aan corporate governance binnen de bankensector te zijn. De beloningsstructuur stimuleert bankiers om meer risico te nemen, zodat de bankiers meer geld verdienen. Tijdens de financiële crisis in 2008 bleek vooral de hoeveelheid risico bankiers hadden genomen. Daarom vindt er een verandering in opvatting over bonusstructuren binnen de corporate governance plaats (Harford, Mansi, & Maxwell, 2012).

In de Verenigde Staten wordt gebruik gemaakt van het Anglo-Saxon corporate governance model. Dit concept is gebaseerd op de overtuiging dat eigenbelang en gedecentraliseerde markten juist functioneren in een zelf gereguleerde, gebalanceerde manier. Individuen zijn winst-

georiënteerd en op zoek naar materieel succes. Door op deze manier te kijken naar gedrag wordt een korte termijn blik gecreëerd. Hierin verschilt het model met het Europese continentale model. Het Anglo-Saxon model is ingericht om zo effectief mogelijk te zijn onder de aannames over egoïstisch gedrag (Cernat, 2004).

2.5 GAAP

In Europa wordt bij de verslaggeving van beursgenoteerde bedrijven gebruik gemaakt van IFRS, in de Verenigde Staten wordt US GAAP gebruikt. GAAP staat voor Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) en is een technische accounting term, die na de invoering van IFRS steeds minder wordt gebruikt. Na de invoering wordt er veel meer gesproken van FASB. GAAP en FASB staan voor alle richtlijnen, regels en procedures, die nodig zijn om een algemeen geaccepteerde boekhoudkundige weergave van een bedrijf op een bepaald moment te geven. De richtlijnen bestaan niet alleen uit algemene regels, maar er zijn ook gedetailleerde voorbeelden en specifieke regels opgenomen. Deze richtlijnen, regels en procedures creëren een standaardvorm voor het presenteren van financiële gegevens.

Een standaardvorm heeft voordelen voor de stakeholders. Omdat verslaggeving meer op elkaar lijkt, kunnen stakeholders informatie beter vergelijken tussen bedrijven. Als ieder bedrijf een eigen vorm aanhoudt, dan is vergelijken lastiger, omdat niet dezelfde feiten en berekeningsmethodes zijn toegepast. De standaardvorm maakt het gemakkelijker voor stakeholders om informatie uit de verslaggeving te halen. Stakeholders hoeven dan niet allemaal verschillende manieren van verslaggeven zelf te ontdekken, maar de stakeholders hoeven één manier van verslaggeven te begrijpen. Als stakeholders deze ene manier van verslaggeven begrijpen, halen zij uit alle verslaggevingen van bedrijven de informatie die nodig is.

2.5.1 Ontstaan US GAAP en FASB

GAAP heeft door de tijd heen gestalte gekregen. Daarom is niet één enkel persoon of comité verantwoordelijk voor de richtlijnen, regels en procedures van GAAP. De richtlijnen, regels en procedures volgens GAAP zijn vooral gebaseerd op de eerdere standaardvormen van verslaggeving. Op de eerdere vormen zijn echter aanpassing gemaakt, zoals het verduidelijken van regels, het uitbreiden van regels en het terugtrekken van verouderde regels.

De eerste serieuze poging tot geformaliseerde accounting principes werd in 1930 gecreëerd. 'The American Institute of Accountants', wat in 1957 werd hernoemd tot de 'American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)', heeft na de beurskrach van 1929 het 'Committee on Accounting Procedures' opgericht. Voor de aandelen crisis waren er geen uniforme voorwaarden voor financiële verslaggeving van bedrijven. Het comité werkte samen met de New York aandelenbeurs aan standaard accounting procedures. Hieruit kwamen vijf aanbevelingen, die gepubliceerd werden als de 'Accounting Research Bulletin (ARB)'. Door het gebrek aan serieuze onderzoekspogingen en een tekort aan middelen werden de opgestelde aanbevelingen eind jaren '50 in twijfel getrokken. Ook bleken de aanbevelingen niet bruikbaar in complexere problemen rondom financiële verslaggeving.

Na enige tijd werd het 'Committee on Accounting Procedure' vervangen door 'Accounting Principles Board'. De board werd benoemd, met als doel dat deze meer principes kon ontwikkelen. De board leidde, tijdens het veertienjarige bestaan, de discussie over accounting principes. Er werd ingegaan op de meningen over vorm en inhoud van jaarrekeningen. Verder gaf de board aan welke veranderingen plaats moesten vinden op het gebied van toelichting en erkenningsprincipes. Uiteindelijk werd de board opgeheven, doordat de onderzoekdivisie van AICPA en de board niet samenwerkten.

Na het stoppen van de board door de problemen met de onderzoekdivisie werd de 'Wheat Study Group' aangewezen om vervolgonderzoek te doen naar de vorm en structuur van gestandaardiseerde verslaggeving. Op basis van hun onderzoeken is de 'Financial Accounting Standards Board (FASB)' aangesteld. De board bestaat uit zeven leden met diverse achtergronden in de publieke accounting, de private sector en de academie. De board functioneert nog steeds, maar bestaat nog slechts uit vijf leden. Vanaf 1972 is deze board verantwoordelijk geweest voor de ontwikkeling van accounting procedures.

In 1984 vormde de FASB de 'Emerging Issues Task Force (EITF)', die de board hielp met het identificeren van implementatieproblemen. De Task Force behandelde vooral problemen die onmiddellijk interessant en belangrijk waren om op te lossen. De leden waren afkomstig van accountancykantoren en vergaderen maandelijks. Wanneer een agendapunt tijdens hun vergadering besproken wordt en de leden niet tot een oplossing komen, werd dit agendapunt doorgegeven aan de FASB.

Verder zijn andere bronnen voor richtlijnen, regels en procedures ook opgenomen in GAAP. Deze richtlijnen, regels en procedures zijn afkomstig van praktijkvoorbeelden, die toepasbaar zijn gemaakt op meerdere situaties. In de praktijk is dan gebleken dat een specifieke situatie niet duidelijk op te nemen valt in de verslaggeving.

2.5.3 Hiërarchie voor codificatie

GAAP heeft zich ontwikkeld over meerdere decennia, waardoor veel standaardvormen en interpretaties zijn ontstaan. Daarnaast zijn er uitspraken over specifieke situaties geweest. Welke vormen en uitspraken gevolgd moeten worden, blijft onduidelijk en daarom is een hiërarchie uitgebracht die een accountant kan volgen tijdens het opstellen van jaarrekening. Ook helpt het auditors om volgens de hiërarchie de financiële verslaggeving te controleren.

- Level A: Accounting principes, die zijn uitgesproken door een onderdeel van AICPA;
- Level B: Verklaring van een samengestelde groep accountants, die overleggen over accounting problemen bij rechtszaken met als doel het tot stand brengen van accounting principes;
- Level C: Uitspraken van groepen van accountants, die zijn samengesteld door een onderdeel van de AICPA. Ze doen dezelfde werkzaamheden als de samengestelde groep in Level B;
- Level D: Praktijkvoorbeelden, die algemeen geaccepteerd zijn, omdat ze in een bepaalde industrie praktisch zijn of uitspraken over standaardregels hoe ze toepasbaar zijn in specifieke situaties.

Verder wordt gesproken over een level E. Dit level is niet officieel meegenomen in GAAP-richtlijnen, maar is nodig bij het opstellen van een financieel verslag. Level E bestaat uit richtlijnen over verschillende onderwerpen door de '*Securities and Exchange Commission (SEC)*'.

Accountants en auditors konden bij het boekhouden gebruik maken van de hiërarchie. Als accountant iets tegen kwamen, waar ze niet mee wisten wat te doen, konden ze kijken of er een uitspraak over gedaan was. Over het algemeen vallen de meeste regels, richtlijnen en procedures onder level A. Wanneer dit niet het geval was, moest gekeken worden of een uitspraak gedaan was door een groep uit een ander level. De uitspraak van het hoogste level

gold in die situatie. Als zowel in level B en Level D een uitspraak bekend is, geldt de uitspraak van level B, omdat deze van hiërarchisch hogere orde was.

In juli 2009 ging de '*Accounting Standards Codification*' van kracht. Codificatie betekent letterlijk 'het maken van een boek', maar houdt in de opname van rechtsregels door de overheid, die deze ook geldig verklaart (Cowan & Dominique, 1997). Alle uitspraken over accounting principes werden in één bestand zonder rangorde wettig verklaard.

2.5.4 Hiërarchie na codificatie

Vanaf 2009 ging de '*Accounting Standards Codification*' in en werd het de enige wetgevende bron voor de private US GAAP. Er wordt gesproken van US GAAP, omdat deze wetgeving alleen geldend is in de Verenigde Staten. In andere landen kunnen er andere uitspraken zijn gedaan, waardoor de GAAP niet meer overeenkomt met de vorm zoals die in de Verenigde Staten heeft. Daarom wordt GAAP vaak vernoemd naar het land waar deze geldend is.

De codificatie heeft geen effect op de inhoud van GAAP, maar geeft een nieuwe structuur aan GAAP. Deze nieuwe structuur moet het toegankelijker en gebruiksvriendelijker maken, doordat online alle informatie opgezocht kan worden. Alle verklaringen en uitspraken zijn samengevoegd tot 90 accounting onderwerpen. Verder zijn de richtlijnen van de SEC meegenomen van na de codificatie.

De structuur van GAAP bestaat nu uit '*Topics*' en '*Sections*'. *Topics* bestaat uit een collectie gerelateerde richtlijnen, die verdeeld zijn in *Presentation, Financial Statement Accounts, Broad Transactions en Industries*. Ook wordt gebruik gemaakt van *subtopics*. Bij *sections* wordt gekeken naar de aard in de verslaggeving, zoals de toelichting. Ook hier wordt gebruik gemaakt van *subsections*. Nieuwe uitspraken kunnen vervolgens op twee manieren worden toegevoegd. Nieuwe uitspraken kunnen in de standaardstructuur toegevoegd worden of als appendix toegevoegd bij een codificatie update (Epstein, Nach, & Bragg, 2009).

2.5.5 Convergentie FASB en IFRS

De bankensector bevindt zich in een geglobaliseerde wereld. Daarom werken de International Accounting Standard Board (IASB) en FASB aan vergelijkbare informatieverslaggeving tussen US GAAP en IFRS. Er zijn namelijk banken, die zowel in landen met IFRS als in landen met

GAAP zijn gevestigd. Deze banken moeten dan verschillende accountingprincipes toepassen, waardoor vergelijken lastiger wordt.

In 2002 gingen de FASB en IASB gezamenlijk aan de slag met het convergeren van IFRS en US GAAP. Tussen 2004 en 2006 is gewerkt aan convergentie en daarom werd een memorandum uitgegeven door beide, waarin de gebieden waar convergentie nodig is gespecificeerd werden. Ook werden de doelstellingen voor de aankomende twee jaar vastgelegd (Henry, Lin, & Yang, 2009). In het vervolg hebben beide instituten afzonderlijk nieuwe standaarden met als reden voor de nieuwe standaard de convergentie afgegeven (Tabel 1, bijlagen). De SEC ging in 2007 ermee akkoord dat niet-Amerikaanse bedrijven hun jaarrekening niet meer hoefde te veranderen naar US GAAP als zij hun verslaggeving volgens IFRS opstelde.

2.6 Ontwikkeling IFRS

In een groot deel van de rest van de wereld is IFRS de standaardmethode voor verslaggeven. IFRS staat voor International Financial Reporting Standards en bouwt voort op de International Accounting Standards (IAS). Het wordt in meer dan 100 landen als standaard voor verslaggeving gebruikt, waaronder Europa, Brazilië, Canada, China en India (Jeanjean & Stolowy, 2008).

2.6.1 International Accounting Standard

De eerste IAS werd in 1975 gepubliceerd door de International Accounting Standards Committee (IASC), de voorloper van de IASB. Het doel van IAS was een hoge kwaliteit internationale standaardverslaggevingsmethode te bieden. Voor de introductie van IAS wordt gesproken van Domestic Accounting Standards (DAS). Deze standaard was voor ieder land afzonderlijk, maar door de globalisering was er meer vraag naar een internationale standaard. De IAS voldeed daaraan en moest hogere kwaliteit van verslaggeving opleveren. De standaard werd vooral gebruikt in Europa en er werd gesproken over de IAS-normen. Wanneer er een nieuwe regel bijkwam, werd er een nieuwe norm voor gemaakt (Barth, Landsman, & Lang, 2008).

2.6.2 Introductie IFRS

Rond 2000 moesten er teveel aanpassingen op de IAS aangebracht worden. Daarom werd een nieuwe standaard door de IASB uitgebracht, namelijk de IFRS. IFRS omvat alles van de IAS en vele nieuwe standaarden. In 2002 verklaarde de Europese Commissie, dat verslaggeving

volgens IFRS de standaard werd. Vanaf 2005 werden beurgenoteerde bedrijven verplicht hun verslaggeving volgens de richtlijnen van IFRS op te stellen. Het grootste verschil zit in het rapporteren volgens de fair value. Onder IFRS zijn de IAS-normen blijven bestaan en worden de toegevoegde standaarden IFRS-normen genoemd (Soderstrom & Sun, 2008).

2.7 SOx

De Sarbanes-Oxley wet (SOx) werd in 2002 door het Amerikaanse congres geïntroduceerd om corporate governance initiatieven in federale wetten te integreren. Voor de aanneming van SOx werd de regulering rondom corporate governance geregeld door de staten. SOx is door de schandalen van Enron corporation en WorldCom, Inc. met een hoog tempo door het congres aangenomen, terwijl de reguleringen niet ingaan op de tekortkomingen van de bedrijfscultuur tijdens de schandalen. Er zijn eerdere ideeën over corporate governance ingevoerd, die al enige tijd werden voorgedragen door vooraanstaande economen.

De invloed van de wetgeving is terug te vinden in de toelichting van verslaggevingen. Zo moeten de verslaggeving gecontroleerd zijn door een onafhankelijke audit comité. Dit comité moet de financiële verslagen goedkeuren en dat moet vervolgen aangegeven worden in de toelichting. Hierdoor weten de stakeholders dat er extern een controle is uitgevoerd en goedgekeurd.

Verder bevat SOx een lijst met Non-audit services, die uitgevoerd mogen worden door een externe partij. In de wet is niet verplicht gesteld dat deze services worden uitgevoerd. De reden voor de lijst is om duidelijkheid te creëren over welke taken een auditor kan doen. Ook over de hoogte van de bedragen die een auditor voor welke werkzaamheid krijgt werd door de wet transparantere regelingen gegeven. Ook wordt meer onafhankelijkheid voor de uitvoering van de werkzaamheden gegarandeerd (Romano, 2004).

2.8.1 Basel akkoorden

Het '*Basel Committee on Banking Supervision*' is een samenwerkingsverband voor banken supervisie. Het Basel comité maakt afspraken over kapitaalreguleringen voor banken en is een forum voor samenwerking over supervisie aangelegenheden. Het mandaat van het comité is het versterken van de regulatie, supervisie en de uitoefening van het bankbedrijf wereldwijd, zodat de financiële stabiliteit verbeterd wordt (Basel Committee on Banking Supervision, 2017)

2.8.2 Historie

Het eerste Basel verdrag ging in 1992 van kracht, nadat vanaf 1988 daaraan gewerkt was. Dit verdrag wordt Basel I genoemd. Basel I had twee doelen. Het eerste was dat banken genoeg kapitaal achter de hand hielden, zodat ze verliezen aankonden zonder dat het systematische problemen zou opleveren. Het tweede doel was het voorkomen van competitieconflicten tussen landen door het internationale speelveld even groot te houden.

In het verdrag werd een minimumratio van 4% voor Tier 1-kapitaal ten opzichte van de *risk-weighted assets* en een ratio van 8% voor Tier 1- en Tier 2-kapitaal ten opzichte van *risk-weighted assets* geëist. Tier 1-kapitaal of kernkapitaal heeft geen contractuele verplichting om af te lossen, terwijl Tier 2-kapitaal of aanvullend kapitaal bestaat uit verplichtingen tot betalingen aan de verstrekkers (Demirguc-Kunt, Detragiache, & Merrouche, 2013). Het comité bepaalt voor de ratio welke risicorente gerekend moet worden voor de *risk-weighted assets*.

Snel kwamen meerdere bezwaren op Basel I (Jackson, 1999). Zo gaf het verdrag banken de mogelijkheid kapitaal over balansposten te schuiven, waardoor het kapitaal met een ander gewicht meegenomen kon worden in de berekening van de minimum ratio's. Er was sprake van een vorm van arbitrage, waardoor de banken steeds minder geld achter te hand hoefde te houden, dan het verdrag voorschreef. Banken bleven daardoor risico nemen, omdat ze niet tegengehouden werden door arbitrage mogelijkheden.

In 2004 werd daarom Basel II geïntroduceerd door het Baselcomité. Basel II wordt gezien als vereenvoudigde aanpak, verfijnder dan Basel I, met behoud van de basisonderdelen van Basel I. De *risk-weighted asset* kan onder Basel II op drie manieren berekend worden. Kleinere banken kunnen een standaardrente bepalen. Daarnaast kan de rente gebaseerd worden op externe rentes of interne rentes. Het baseren op interne rentes is alleen mogelijk bij geavanceerdere banken.

Tijdens de economische crisis bleek de aanpak van Basel II niet te werken, waarop Basel III is ontwikkeld. In Basel III moeten banken het marktrisico nemen in plaats van een eigen te berekenen risico. Daarnaast zijn er strengere criteria voor kapitaal vastgesteld. Zo werd duidelijk geformuleerd wat Tier 1- en Tier 2-kapitaal is.

Op dit moment is Basel III de laatst uitgebrachte versie van het Baselcomité. Toch is erop dit moment kritiek op Basel III en is het comité bezig met een Basel IV. De kritiek op Basel III richt zich vooral op het niet oplossen van de fundamentele problemen van de '*risk-weighted*' manier van berekenen. Zo lijkt ook Basel III geen definitieve oplossing te zijn voor de problemen die geleid hebben tot de financiële crisis.

2.9 Indicatoren

Een indicator wordt in dit onderzoek omschreven als een economische factor, die waargenomen of berekend kan worden. Er valt onderscheid te maken tussen een leading indicator en een lagging indicator. Een leading indicator is een economische factor, die zichtbaar is, voordat een economisch beweging of patroon plaatsvindt. Op basis van leading indicatoren worden in de economie voorspellingen gemaakt. Lagging indicatoren zijn economische factoren, die pas zichtbaar worden, nadat een economische beweging of patroon is begonnen. Lagging indicatoren zijn afhankelijk van output om de indicatoren te kunnen opmerken.

Indicatoren kunnen kwalitatief of kwantitatief van aard zijn. Kwalitatieve indicatoren zijn indicatoren, die iets zeggen over de inhoud. De indicatoren zeggen inhoudelijk hoe goed de bank ervoor staat en inhoudelijk hoe de verslaggeving is. Bij kwantitatieve indicatoren moet gedacht worden aan cijfers en ratio's. De indicatoren kunnen gegeven cijfers zijn of te berekenen cijfers en ratio's. Kwantitatieve indicatoren zijn meetbaar en kunnen makkelijker vergeleken worden dan kwalitatieve indicatoren. Kwalitatieve indicatoren gaan meer in op de inhoud en zijn daarom afhankelijker van omstandigheden. Om kwalitatieve indicatoren te kunnen vergelijken, moeten omgevingsfactoren ook meegenomen worden. Bij gelijke omstandigheden geven kwalitatieve indicatoren inhoudelijk meer informatie, maar in praktijk blijken omstandigheden zelden hetzelfde te zijn.

Literatuuronderzoek

3.1 Banken, IFRS en GAAP

Niet elke bank bestaat voor eeuwig. Banken fuseren, gaan failliet of stoppen met hun werkzaamheden. Beursgenoteerde banken zijn verplicht elk jaar volgens de regels van IFRS of GAAP externe verslaggeving te verstrekken. In de huidige economie bestaan er banken, die internationaal grote financiële instellingen zijn. Er zijn ook banken, die niet een grote internationale speler zijn. Beide soorten kunnen fuseren, stoppen of failliet gaan. Dit heeft verschillende gevolgen, die van belang zijn om te onderzoeken.

3.1.2 Fraude

In het verleden hebben niet alle banken zich altijd aan de regels van verslaggeving gehouden. Rond de jaren '80 en '90 is er veel onderzoek gedaan naar frauduleus verslaggeven van bedrijven. Er kan niet voorspeld worden of banken fraude begaan er zijn echter factoren, die de waarschijnlijkheid tot het begaan van fraude aangeven.

Volgens het model van Loebbecke en Willingham (1988) zijn er drie risicofactoren. Allereerst moeten de omstandigheden van de entiteit het toestaan om fraude te begaan. Ten tweede moet het management gemotiveerd zijn om fraude te willen begaan. Als laatste moet het management zulke ethische waardes hebben, dat zij bewust een criminele of oneerlijke daad durven te begaan.

Aanvullend onderzoek heeft de invloed van verschillende factoren getest op frauduleus gedrag van bedrijven. Hieruit bleek dat hoge management turnover en verschillende industrieën, zoals snelle industriegroei of neergaande industrie, geen hogere kans op frauduleus gedrag veroorzaken. Uit het onderzoek bleken zes factoren significant invloed te hebben, namelijk een snelle groei van het bedrijf, een zwak controlesysteem, een management dat erg bezig is met het halen van omzetdoelen, een management dat liegt tegen auditors, de vorm van eigenaarsstructuur en de interactie tussen een zwak controlesysteem en agressieve gedrag van het management richting financiële verslaggeving. Wanneer zich één van deze factoren voordoet, komt fraude eerder voor (Bell & Carcello, 2000).

Het onderzoek van Beasley, Carcello, Hermanson en Lapedes (2000) toont aan dat een zwak bestuursmechanisme de oorzaak is van meer fraude. In het onderzoek wordt binnen de

financiële sector een groep van fraude bedrijven vergelijken met een groep van niet-fraude bedrijven. Daarbij zijn de onderdelen van corporate governance met elkaar vergelijken. Voor auditors is het van belang om dit in de gaten te houden, want dit kan helpen bij het opsporen van fraude.

Bij de invoering van de corporate governance werden banken verplicht hun verslaggeving te laten controleren door een externe onafhankelijke partij. Er wordt daarom tegenwoordig bij banken een onafhankelijk audit gedaan door auditors. Deze controleren alle geleverde gegevens van de bank op fraude en ongeregelheden. Vervolgens keuren de auditors de verslaggeving goed en dat is voldoende om de verslaggeving te kunnen publiceren. Dankzij externe controle moet fraude verminderd worden en vertrouwen stakeholders de verslaggeving meer. De externe partij heeft namelijk geen belang bij fraude, tenzij auditors betaald krijgen of iets dergelijks om fraude goed te keuren, maar dat is ook tegen de wet. Stakeholders willen juiste informatie krijgen en door de externe controle gaan zij ervanuit dat de informatie betrouwbaarder is.

3.1.2 Impact fraude & faillissement

Wanneer een bank fraude begaat, kan het zijn dat de bank uiteindelijk failliet gaat, maar dat hoeft zeker niet. Als de bank niet failliet gaat, dan ondergaat het wel veranderingen. Er is impact op de organisatiestructuur en controlemechanisme. Allereerst worden banken meer gemonitord door de geldverstrekkers. Veelal zijn de geldverstrekkers consumenten en zij monitoren niet zelf. Dit wordt geregeld door een overheid. Ook aandeelhouders zijn kapitaalverstrekkers en deze eisen ook een strengere controle bij banken. Dit gebeurt door meer audit controle door auditors (Gilson, 1990).

Wanneer gekeken wordt naar het faillissement van banken in de Verenigde Staten, moet gezegd worden dat voor de economische crisis weinig banken failliet gingen. Als een bank failliet dreigde te gaan, werd de bank overgenomen door een grotere bank, mede door interventie van de overheid. De eerste bank die de overheid failliet liet gaan was Lehman Brothers, terwijl de bank nog een dag voor het faillissement bezig was met onderhandelen met Barclays Bank. Barclays was van plan de bank over te nemen, maar na het aanvragen van het faillissement werd de bank niks meer waard.

De bankensector is een geglobaliseerde markt, waardoor de val van Lehman Brothers niet zonder gevolgen bleef. Andere banken hadden leningen uitstaan bij Lehman Brothers, die ze

niet meer terug zouden krijgen. Daardoor kwamen deze banken ook in de problemen, omdat ineens een gedeelte van hun inkomsten waren verdwenen. De vele onderlinge relaties tussen investeringsbanken zorgden voor een domino-effect, waarbij meerdere banken uiteindelijk failliet zijn gegaan. Een faillissement van een bank zorgt door de onderlinge relaties van banken in de VS en daarbuiten voor een grotere kans van omvallen van andere banken (Fernando, May, & Megginson, 2012).

In Europa gingen banken failliet tijdens de economische crisis. In IJsland deed zich ongeveer hetzelfde voor als in de Verenigde Staten. Rond 2000 werden de staatsbanken geprivatiseerd, zodat het financiële systeem van het land kon doorgroeien. Financiële instituten die dreigde failliet te gaan, werden door grotere instellingen overgenomen. In IJsland was er echter één groot verschil, namelijk dat de banken in handen kwamen van binnenlandse entiteiten, die geen verstand hadden van het besturen van banken. In andere landen kwamen banken ook deels in hand van buitenlandse eigenaren, die wel verstand hadden van het besturen van banken.

De geprivatiseerde banken groeiden hard en begaven zich op de internationale markt om door te kunnen blijven groeien. Dit zorgde voor een grotere groei van de banken, waardoor de assets van de banken met een factor twaalf verveelvoudigden. De buitenlandse assets waren tegen historische waarde opgenomen, maar bleken niet juist gewaardeerd. Wanneer een herwaardering zou plaatsvinden, zouden de banken niet genoeg assets hebben om alle schulden terug te kunnen betalen. Onder de nieuwe regels van IFRS moesten echter alle assets tegen fair value in plaats van historische kosten in de verslaggeving opgenomen worden. Hierdoor kwamen de IJslandse banken in problemen en gingen de drie belangrijkste banken van IJsland failliet. International werden veel assets minder waard, omdat de bank de assets moest verkopen (Sigurjonsson, 2010).

Fraude zegt iets over de inhoudelijke situatie van de bank, daarom is fraude kwalitatief van aard. Tegenwoordig wordt fraude zo veel mogelijk tegengegaan voor het opstellen van een jaarverslag van een bank. Het jaarverslag moet goedgekeurd worden door een auditor en wordt vervolgens naar het AMF toegestuurd. De AMF controleert of alle juiste documenten aanwezig zijn. Toch wordt fraude vooral achteraf opgemerkt. Wanneer de fraude opgemerkt wordt, kan de bank in problemen komen, doordat het vertrouwen in de bank weg is. Er ontstaat een kans op faillissement van de bank, waaruit een economische crisis kan ontstaan. Het niet houden aan wetten en regels is een lagging indicator voor een crisis, omdat achteraf pas gezegd kan worden of de fraude en een daar bijkomende faillissement van de bank de oorzaak van de crisis is.

3.2 Impact Basel III

De Basel-akkoorden hadden al meerdere jaren een effect op de wereldeconomie. Basel III is de laatste vorm en heeft macro-economische gevolgen. Door het akkoord over minimale kapitaaleisen voor eigen vermogen is in 2015 de *risk-weighted asset* van banken gestegen van

2% naar 4.5%. Ook is in 2015 de Tier 1 ratio van banken gestegen van 4% naar 6%. Verder wordt ervan uit gegaan dat in 2019, wanneer de eisen volledig ingegaan zijn, banken verplicht een buffer te hebben van 2.5 procentpunt bovenop het eigen vermogen ratio en Tier 1 kapitaal ratio.

Voor de crisis hadden banken te weinig reserves, waardoor banken niet alle verplichtingen terug konden betalen. Al voordat Basel III inging voor banken, verhoogden banken zelf de kapitaal ratio's. Vanuit de markt ontstond veel druk meer reserves op te bouwen en dat deden de banken uit zichzelf. Zo hebben banken uit de Verenigde Staten, de Eurozone en Japan eind 2009 de eigen vermogen ratio verhoogd met 1.3 procentpunt. Verder was de Tier 1 kapitaal ratio al verhoogd met 1.5 procentpunt.

Een gedeelte van de groei van de ratio's kwam door druk vanuit de markt. De genoemde gevolgen door Basel III moeten gecorrigeerd worden door de eigen verhoging van banken. Hieruit blijkt dat in 2015 bij de banken door het akkoord de eigen vermogen ratio gestegen is met 1.2 procentpunt en de Tier 1 kapitaal ratio is gestegen met 0.5 procentpunt. Om in 2019 aan de kapitaaleisen te voldoen moeten banken hun eigen vermogen ratio gemiddeld verhogen met 3.7 procentpunt en de Tier-1 kapitaal ratio gemiddeld met 3.0 procentpunt. De grootste verandering van het kapitaal van banken gebeurt bij de eigen vermogen ratio (Slovik & Cournède, 2011).

De invoering van Basel III gaat niet zonder kosten voor banken. Het heeft impact op de lange-termijn economische prestatie van banken. Als een kapitaal ratio met 1 procentpunt stijgt, levert dat 0.09 procent verlies ten opzichte van een outputlevel zonder kapitaalregulering op. Echter, strengere kapitaal regels zorgen voor minder volatiliteit in output op. De banken worden minder gevoelig voor economische fluctuatie. Dit komt doordat er een grotere kapitaalbuffer is en daardoor kan er beter omgegaan worden met een eventueel verlies (Angelini, et al., 2014).

Er zijn niet alleen positieve geluiden over Basel III, er is ook kritiek. Zo zorgt Basel III voor een risico dat de veranderde kapitaaleisen een vermindering in beschikbaarheid van krediet creëert en daardoor voor minder economische activiteiten zorgt. Het probleem zit niet in de eisen over de liquiditeit en het kapitaal, maar in de moeilijkheid in het zorgen voor een gecoördineerde aanpassing van de regels in de hele financiële service-industrie. Hierin moet de overheid een rol spelen door te zorgen voor een aanhoudende dialoog tussen banken en investeerders. Hierdoor

kunnen partijen met elkaar overleggen over hoe de nieuwe regels geïmplementeerd kunnen worden. Dan ontstaat een gecoördineerde verdeling en gaat er geen economische activiteit verloren. Als de overheid dit niet doet, heeft Basel III een groter negatief effect op de economische activiteit dan het niet invoeren van Basel III (Allen, Chan, Milne, & Thomas, 2012).

Kapitaalreserves en -buffers kunnen op verschillende manieren worden weergegeven. Er zijn kapitaalratio's, zoals Tier 1 Kapitaal ratio, solvabiliteit en leverage ratio, die inzicht geven in de kapitaalbuffers. Daarnaast zeggen ontwikkelingen in voorzieningen, eigen vermogen en de ROA iets over het kapitaalmanagement van een bank. De cijfers en ratio's zijn kwantitatieve indicatoren en daarom goed te vergelijken tussen banken. Ook geven de cijfers en ratio's voor een economische gebeurtenis veel informatie over de positie en daarmee de toekomst van de bank. Daarom zijn de kapitaalratio's en kapitaalcijfers leading indicatoren en kan op basis van de cijfers en ratio's een verwachting van een crisis gemaakt worden.

3.3 Overheidsreguleringen

De Nederlandse overheid houdt toezicht op de financiële sector. Dat betekent dat de overheid toezicht houdt op banken en verzekeraars, financiële instellingen en toezicht houdt op het financiële systeem. Het toezicht houden wordt gedaan door de Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). De overheid heeft het toezicht houden geregeld via de Wet op het financieel toezicht (Wft). De reden voor toezicht is de invloed, die financiële instellingen hebben op andere instellingen. Wanneer er problemen ontstaan bij een bank of bij banken, kan dit overslaan op een andere sector, waardoor veel bedrijven in korte tijd getroffen kunnen worden door een crisis.

De overheid beschrijft drie doelen van financieel toezicht. Het waarborgt de stabiliteit van het financiële systeem, het zorgt ervoor dat de financiële markt efficiënt werkt en het beschermt tegen faillissementen of ontoelaatbaar gedrag van financiële instellingen. Doordat de financiële markt een constant veranderende markt is, wordt jaarlijks een wijziging aangebracht op de Wft. Hierdoor blijft de wet actueel en voert de overheid veranderingen en nieuwe regels op een overzichtelijke manier door.

Op Europees niveau wordt toezicht gehouden op de financiële sector. In 2014 heeft de Europese Centrale Bank (ECB) het toezicht op grote banken overgenomen van de nationale toezichthouders. Er wordt gestreefd naar sterkere banken door centraal toezicht, gelijke regels

voor alle banken in de eurolanden en afspraken over ingrijpen bij banken met problemen. Het toezicht op kleinere nationale banken en andere financiële instellingen blijft in Nederland gedaan worden door DNB en AFM (Rijksoverheid, 2017).

Sinds 1968 is de overheid bezig met het invullen van de wet op de jaarrekening, een voorloper op de huidige wet of financieel toezicht. In de wet wordt invulling gegeven aan de normen van maatschappelijk verkeer, die als aanvaardbaar worden beschouwd. Uit een tripartite overleg tussen het bedrijfsleven, accountantsorganisaties en vakbonden werden de normen opgesteld. In de loop der tijd is het tripartite overleg veranderd in de Raad voor de Jaarverslaggeving.

De invulling van de Wft wordt gedaan door de overheid met daarbij advies van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ). De RJ is sinds 1982 een adviesorgaan met als doelstelling de kwaliteit en bruikbaarheid van externe verslaggeving, in het bijzonder bruikbaarheid van de jaarrekening, binnen Nederland door rechtspersonen en andere juridische entiteiten te bevorderen. Er worden door de RJ-richtlijnen gepubliceerd en gevraagde en ongevraagde adviezen gegeven aan de overheid en andere regelgevende instanties, zoals de IASB en de European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG). De raad bestaat uit een voorzitter en negen leden en vergaderd één keer per maand. De leden van de raad worden benoemd vanuit de vakbonden FNV en CNV, werknemersorganisatie VNO-NCW en de NBA, de VBA en Eumedion. Bij de vergaderingen zijn ook waarnemers van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, Ministerie van Financiën en de AFM aanwezig (Raad voor de Jaarverslaggeving, 2017).

De IASB is een onafhankelijk internationaal orgaan, ontstaan vanuit de IASC om de onafhankelijkheid van het orgaan te behouden. De IASB houdt zich bezig met de opzet van standaarden van jaarverslagen en jaarrekeningen. Het Europese hof heeft de standaardvorm van verslaggeven als richtlijn voor de organisaties in de Europese Unie gesteld, maar de Europese Unie kan wet- en regelgeving niet verplichten in landen. Op nationaal niveau moeten de richtlijnen opgenomen worden in wetten, voordat banken verplicht zijn zich aan deze richtlijnen te houden. In alle landen van de Europese Unie zijn de richtlijnen opgenomen in wetgeving, waardoor het ook mogelijk werd om de ECB-toezicht te laten houden op de grote banken (IASB, 2017).

De adviezen van de RJ en de richtlijnen vanuit de EU worden door de overheid verwerkt in de Wet toezicht financiële verslaggeving. De wetgeving is grotendeels opgenomen in Boek 2 van

het Nederlandse Wetboek, in Titel 9. De richtlijnen van de RJ en de accounting standaard IFRS zijn in Titel 9 BW2 beide genoemd als toegestane en verplichte uitvoeringsonderdelen van de wet (Overheid, 2017). De invulling van de rol van de overheid in Europa verschilt dus van de rol van de FASB in de Verenigde Staten.

3.3.2 Impact IFRS & FASB

De impact van het invoeren van IFRS en FASB is getest door te kijken naar het effect op economische-financiële indicatoren. Hierbij is gekeken naar drie verschillende categorieën van indicatoren. Allereerst zijn er schulden, financiële afhankelijkheid en immobilisatie van het permanente vermogen. Deze drie indicatoren behoren tot de schuldcategorie. Daarnaast is er de liquiditeitscategorie, bestaande uit twee indicatoren. De twee factoren zijn de Quick ratio en de Current ratio. De laatste categorie houdt in de evaluatie van economische prestaties. De indicatoren, die onder deze categorie vallen, zijn Return on Asset (ROA) en Return on Liquid Asset (ROLA).

In het onderzoek van Beuren, Hein en Klann (2008) zijn de indicatoren berekend onder IFRS en onder FASB. Vervolgens zijn de verschillen in kaart gebracht en gekeken of de verschillen van de indicatoren significant zijn. Hieruit bleek dat er verschillende impact op de indicatoren was onder IFRS en FASB. Het viel niet vast te stellen of dit een positieve of negatieve impact was, omdat bij de indicatoren niet duidelijk een positieve of negatieve variatie te zien was. Daarnaast bleken bij sommige indicatoren geen significante verschillen te bestaan. Het onderzoek concludeert dat geen verschil van impact op de economie is door een andere manier van verslaggeven. IFRS en FASB hebben eenzelfde uitwerking op de economie. Dit maakt de convergentie tussen IFRS en FASB gemakkelijker, omdat de uitwerking op de economie niet verschilt.

De wereldwijde impact zit in de harmonisatie tussen de twee varianten van verslaggeven. Doordat meer convergentie heeft plaatsgevonden tussen de accountingstandaarden, kan beter vergeleken worden tussen verschillende gebruikte accountingstandaarden. Door de geglobaliseerde markt en de betere vergelijkbaarheid kunnen stakeholders meer met informatie en dat is de grootste impact van IFRS en FASB op de huidige economie.

De meer uniforme manier van verslaggeven heeft tot gevolg gehad dat eerder een slechte situatie van een bank gezien kan worden. Doordat er niet tussen twee standaarden een groot

verschil kan bestaan, kunnen financiële indicatoren met meer eenduidigheid gemeten worden en krijgen de indicatoren een betekenisvollere invulling door stakeholders. De invoering van IFRS en FASB zijn daar voornamelijk verantwoordelijk voor (Beuren, Hein, & Klann, 2008).

3.3.3 Impact Sarblenes-Oxley

Na de invoering van SOx door het Congres in de Verenigde Staten, is de verslaggeving veranderd. Zo zijn banken minder discretionaire accruals gaan rapporteren dan in de periode voor SOx. Ook zijn banken verliezen eerder gaan nemen in de verslaggeven dan de winsten. De verslaggeving is voorzichtiger met het boeken van winsten geworden en verliezen worden sneller gerealiseerd. Dit komt door de fair value methode en het voorzichtigheidsprincipe, die gehanteerd worden in verslaggeving (Lobo & Zhou, 2006).

De invoering van SOx heeft baten en kosten voor banken. Eén van de extra kostensoorten gaat naar de uit te voeren audit. Minder wordt geïnvesteerd in risicovolle investering, die beschermd worden door binnenlandse investeerders. SOx heeft ook voordelen. Hierin gaat het vooral om transparantere verslaggeving door banken. Het is echter niet het geval dat de baten van transparantere verslaggeving groter zijn dan de kosten van het (anders) opstellen van verslaggeving. Dat is de reden dat de overheid hier een rol speelt. Vanuit een bank wordt deze manier van verslaggeven niet zelf ingevoerd, omdat het voor de bank niet genoeg oplevert. Vanuit de markt is er wel vraag naar deze manier van verslaggeven en daarom speelt de overheid een rol als bemiddelaar (Berger, 2011).

Er is ook een vrijwillig effect van SOx. Hierin gaat het om het vrijwillig verschaffen van informatie via de toelichting. In de toelichting moeten volgens IFRS en FASB bepaalde onderdelen vermeld worden. Hierbij gaat het om toelichting op posten van de primaire overzichten en informatie, die niet opgenomen wordt in de primaire overzichten, maar die toch van belang is te verschaffen. Een voorbeeld van een toelichting op afschrijving is een uitleg welke afschrijvingsmethode het bedrijf toepast. Dit moet vermeld worden in de toelichting van deze balanspost. Daarnaast is een bank vrij zelf nog extra toelichting toe te voegen. Uit het onderzoek van Gorden, Loeb, Lucyshyn en Sohail (2006) blijkt dat er meer informatieverschaffing plaatsvindt door middel van vrijwillige toelichtingen. Hieruit blijkt dat banken meer nadruk zijn gaan leggen op het verschaffen van informatie dan voor invoering van SOx. Het gedrag van banken richting informatieverschaffing is veranderd. Toch blijkt dit voor de crisis niet genoeg te zijn geweest.

3.4.1 Oorzaken economische crisis

Eerst moet gekeken worden naar de oorzaken van de economische crisis van 2008. Er zijn meerdere factoren die hebben bijgedragen aan het uitbreken van de economische crisis. Allereerst was er het knappen van de huizenbubbel in de Verenigde Staten. Doordat te veel hypotheekleningen verstrekt waren aan huishoudens, die dat eigenlijk niet konden betalen en daarbij de huizenprijzen daalde, kwamen veel huishoudens in de problemen. Zij konden hun hypotheek niet meer betalen, waardoor Amerikaanse banken minder geld binnen kregen. Dit was niet alleen in Amerika het geval, maar in Europa daalde de huizenprijzen ook, waardoor veel huishoudens ook hun hypotheek meer konden betalen (Baker, 2008).

Daarnaast zijn voor de economische crisis complexere financiële instrumenten ontstaan, die lastig te waarderen waren. Veelal werden CDO's gewaardeerd tegen een modelwaarde. Het gevaar van een berekening van de waarde via een economisch model zit in een gevoeligheid voor het maken van rekenfouten en de mogelijkheid tot manipulatie. Hierdoor wordt een schijnzekerheid gecreëerd. Nadat in het begin van de economische crisis bleek dat de waardering van financiële instrumenten op de balans niet klopte, werd er getwijfeld aan alle waardering op de balans van banken. De vraag bleef of de waardering juist was of dat een schijnzekerheid onder de waardering bleek te liggen (Crotty, 2009).

Verder bleken de credit ratings van onafhankelijke rating kantoren niet te kloppen. Dit was bijvoorbeeld het geval met CDO's. Rating kantoren gaven alle CDO's een AAA-rating, maar de onderliggende leningen bleken niet altijd op het niveau van een AAA-rating te liggen. De uitgevers van CDO's betaalden de ratingkantoren om een zo hoog mogelijke rating te geven. Hierdoor konden de CEO's van banken, die veel CDO's verkochten hogere bonussen krijgen. De bonuscultuur in de bankensector zorgde namelijk voor een impuls zoveel mogelijk winst te willen maken. Hierdoor werd door de CEO's geen rekening gehouden met de hoeveelheid risico sommige investeringen met zich meebrengen. In de samenleving bleek er ongenoegen te bestaan over het gedrag van CEO's van grote banken. Zo heeft de CEO van Goldman Sachs, Lloyd Blankfein, gezegd dat bankiers het werk van God deden (Crotty, 2009).

Het interbancaire systeem droeg bij aan de economische crisis van 2008. Voor de crisis konden banken onderling geld lenen om liquide te blijven. Een bank kon geld lenen voor een paar dagen, maar het kon ook een lening zijn van twee jaar. Tijdens de crisis bleken echter de geldmarkttarieven te stijgen, waardoor banken ineens niet meer liquide waren. Daarnaast bleken

in de Verenigde Staten kapitaalverstrekkers niet meer oneindig bereid kapitaal te verstrekken aan banken. De Amerikaanse banken konden niet meer oneindig geld lenen via het interbancaire systeem, waardoor een liquiditeitstekort ontstond (Shin, 2012).

3.4.2 Gevolgen economische crisis

Veel banken, die in liquiditeitsproblemen kwamen, zijn door de overheid geholpen door kapitaalinjecties. Verder werden er veel officiële rentetarieven verlaagd tot tussen 0.000% en 0.50%. Hierdoor moesten investering gestimuleerd worden en besparingen minder aantrekkelijk worden. Centrale banken creëerde leenfaciliteiten voor banken in moeilijkheid. De begeleiding bij overnames van financiële instellingen werd gedaan door Centrale banken en overheden. Zij waren betrokken in de vorm van verschafter van garanties of verschafter van krediet. Overheden verstrekte ook leningen tegen onderpand van illiquide leningen. Daarnaast waren er nog meer van kapitaalinjecties door opkopen van financiële instrumenten door de overheid. Het IMF verleende ook steun door geld te lenen aan banken in financiële nood (Hirakata, Sudo, & Ueda, 2013).

Kapitaalinjecties worden gedaan vanwege liquiditeitstekorten of een verzwakte solvabiliteitspositie. Wanneer een bank een kapitaalinjectie nodig heeft, komt dat voort uit te lage kapitaalratio's. Intern worden de ratio's continu bijgehouden en daaruit blijkt de kapitaalsituatie van de bank. De toezichthouders, zoals de ECB, hebben ook direct zicht op de situatie van de bank, doordat de banken wekelijks de ratio's en de momentopname informatie aanleveren. De toezichthouder kan direct reageren met een kapitaalinjectie. Stakeholders krijgen de informatie over de kapitaalinjectie en de gevolgen van de injectie in de verslaggeving. In de verslaggeving staat de grootte van de injectie en hoe de injectie eventueel terug betaald wordt. De grootte van de kapitaalinjectie is een kwalitatieve indicator voor stakeholders. De indicator is pas achteraf zichtbaar voor stakeholders en wordt door stakeholders meer gebruikt als indicatie van hoe groot het effect op de bank is geweest.

De crisis voor banken werd minder en er kwamen steeds meer nieuwe wetten en regels voor banken. In 2010 ontstond een 'tweede' crisis, doordat overheden te grote staatsschulden hadden. De vele vormen van kapitaalinjecties in de financiële markt zorgde voor te hoge staatsschulden. Landen dreigde technisch failliet te gaan en dat creëerde onrust op de financiële markt. In de Eurozone zijn landen, die technisch failliet dreigde gegaan, geholpen door steun van andere landen in de Eurozone en het IMF. Hierbij werden voorwaarden gesteld dat landen

moesten bezuinigen om hun staatsinkomsten en -uitgaven op orde te krijgen (International Monetary Fund, 2017).

De onrust op de financiële markt zorgde voor veel angst en chaos. Ook werd om meer betrouwbare informatie gevraagd, maar niemand kon garanderen wat juiste informatie was. Hier heeft de corporate governance geholpen. De vraag naar meer informatie over banken en bedrijven is dankzij het introduceren van corporate governance in de verslaggeving gelukt. Hierdoor werd de onrust op de markt minder en werd de markt langzaam weer stabiel en minder gevoelig voor kleine ongeregelheden.

In 2010 werden banken in de Eurozone onderworpen aan een stresstest. Gekeken werd of banken een nieuwe schok op konden vangen met genoeg kapitaal. De ondergrens van de test was dat banken minimaal 6% Tier 1 kapitaal moesten hebben. Het eigen vermogen moest minimaal 6% van het balanstotaal zijn. 7 van de 91 geteste banken bleken niet aan de voorwaarde te voldoen en zijn daarom gezakt voor de test. De banken moesten bij elkaar ongeveer 3,5 miljard euro aan eigen vermogen erbij krijgen om aan de voorwaarden te voldoen (European Central Bank, 2017).

De eis voor meer kapitaal bij banken sluit aan bij de introductie van Basel III na de economische crisis. Banken werden niet blij van de strengere kapitaaleisen volgens Basel III, maar kregen tot 2019 de tijd om aan de voorwaarden te voldoen. Het doel van Basel III is genoeg kapitaal te hebben, zodat de buffer van de bank groot genoeg is om een volgende schok aan te kunnen.

Er zijn geluiden dat Basel III niet voldoet in de huidige economie. Basel III zorgt niet voor een vermindering van asymmetrische informatie en marktregulatie. De kapitaal- en liquiditeitsreguleringen moeten meer rekening houden met de omgeving waarin ze opgesteld worden. Op deze manier kan de regulatie bijdragen aan een verbetering van informatieverstrekking. Hiervoor zou een Basel IV gemaakt moeten worden. Het blijft lastig volledig transparantie te creëren met de Basel-akkoorden, omdat imperfectie altijd blijft bestaan (Ojo, 2016).

Zelf zijn banken anders geld gaan verstrekken aan huishoudens en investeerders. Zo hebben banken kapitaalrestricties voor bedrijven opgezet tijdens de crisis. De bedrijven beschikten niet over voldoende liquiditeit en daarom werd er niet oneindig geleend aan de bedrijven. Hierdoor

werden de uitgaven van de bedrijven gelimiteerd. Het werd noodzaak te bezuinigen op technologische uitgaven, arbeid en kapitaaluitgaven. De restrictie op geld lenen, zorgde dat veel bedrijven gunstige investeringsmogelijkheden voorbij moesten laten gaan. De impact van de restricties zijn vooral merkbaar geweest in Europa en Azië (Campello, Graham, & Harvey, 2010).

De bemiddeling tussen kapitaalverstrekkers en kapitaalvragers is veranderd na de economische crisis. In het traditionele model zijn de banken en financiële instelling de bemiddelaars tussen vragers en aanbieders van kapitaal. Onder kapitaalvragers vallen zowel huishoudens, die een lening willen, als bedrijven en organisaties, die kapitaal nodig hebben voor investeringen. Huishoudens en bedrijven zijn tegelijkertijd ook aanbieder van kapitaal, wanneer zij dit kapitaal bijvoorbeeld op een bankrekening zetten. Vanaf de jaren '80 werden leningen steeds meer samengebracht in fondsen, die bedrijven of ander financiële instellingen konden kopen (Adrian & Shin, 2010).

De vormen en regels van de kapitaalmarkt hebben invloed op de uitvoering van de werkzaamheden van banken. Daarom ontstonden na de crisis veel geluiden de kapitaalmarkt te veranderen. De meeste aanpassingen waren op korte termijn, zodat een liquiditeit boost in de markt zou ontstaan. Volgens Adrian en Shin (2010) wordt te veel gekeken naar het microprudentieel toezicht van financiële instelling. De financiële instellingen moeten meer benaderd worden vanuit macroprudentieel toezicht. Hierdoor wordt de wisselwerking tussen de macro-economie en de financiële sector meer meegenomen. Vanuit dit oogpunt moet de regulering van de financiële sector worden ingevuld. Hierdoor wordt het effect van een economische crisis meer zichtbaar.

Het gedrag rondom de bancaire risico's is van belang voor het uitvoeren van de werkzaamheden van banken. Medewerkers werden gestimuleerd door een bonuscultuur zoveel mogelijk winst te maken. Hierdoor wordt de bonus, die de medewerkers ontvangen op basis van hun resultaat, groter. Wanneer de medewerkers niet gecontroleerd worden, worden medewerkers roekelozener betreffend risico. Dit kan negatieve gevolgen hebben, zoals bij de hypotheekverstrekking in de Verenigde Staten voor de economische crisis is gebeurd. In verslaggeving is het nodig goed uit te leggen hoe banken omgaan met risico. De inrichting van het interne controlesysteem moet in lijn liggen met de hoeveelheid risico dat de bank wil nemen.

Wanneer dit niet juist gecontroleerd wordt, bestaat een impuls voor medewerkers voor eigenbelang te gaan.

Een verslag van het risicomanagement in de bank verklaart het gedrag van medewerkers rondom risico. Een verslag wordt achteraf opgesteld en zegt iets over de inhoudelijke praktijken van de bank rondom risico. Het verslag van het risicomanagement is een kwalitatieve indicator voor een economische crisis. In het verslag valt achteraf een verklaring te vinden voor het teveel nemen van risico door medewerkers, waardoor de crisis van 2008 is ontstaan.

Risicomanagement is kwalitatieve lagging indicator voor een economische crisis.

3.4.3 Gevolgen verslaggeving

De vraag om meer informatie in de verslaggeving is na de economische crisis beantwoord in meer regelgeving. Volgens richtlijnen, SOx en Code Tabaksblad (tegenwoordig Code Corporate Governance) moet corporate governance bij beursgenoteerde bedrijven verwerkt worden in de jaarrekening.

Er is aanpassing geweest bij IFRS. Zo is de fair-value waardering uitgangspunt, waarbij de marktprijs standaard wordt gebruikt bij een financieel instrument. Wanneer deze niet te bepalen is, wordt gebruik gemaakt van een model of andere methode om deze 'reële waarde' te bepalen (IFRS, 2017).

Verder hebben kapitaalinjecties gevolg voor de balans. Leningen brengen extra kosten met zich mee die in de jaarrekening van een bank gerapporteerd moeten worden. De bank moet de lening terugbetalen en daarvoor moet een plan opgesteld worden. Dit moet toegelicht worden bij de balanspost, die voor de lening bestaat. Wanneer een bank genationaliseerd is, moet dit vermeld worden in het verslag. De toekomstvisie zal anders zijn, omdat de overheid nu de strategie bepaalt. Uitgelegd wordt wat de toekomstplannen voor de bank zijn. Het kan zijn dat de bank toewerkt naar privatisering en wanneer dit zal gebeuren. Dit moet zijn terug te vinden in de verslaggeving.

Praktijk

4.1 ING

In de praktijk is verandering in de verslaggeving waarneembaar. In Nederland zijn beursgenoteerde banken volgens de regels van IFRS verplicht elk jaar een financieel verslag te publiceren voor de aandeelhouders. De ING Groep NV is een voorbeeld van beursgenoteerde bank. Wanneer een jaarverslag voor de economische crisis wordt vergeleken met een jaarverslag na de economische crisis, zijn verschillen te zien.

4.1.1 Eerste indruk

Allereerst, het jaarverslag over 2016 wordt alleen nog in het Engels aangeleverd, terwijl in 2006 veel documenten in het Nederlands werden aangeleverd. Hieruit blijkt een internationalere intentie van de bank, zoals vermeld wordt in het jaarverslag. Daarnaast is het aantal pagina's van het jaarverslag meer dan verdubbeld, van 120 pagina's naar 297 pagina's. Waar in 2006 een geconsolideerde balans en jaarrekening van 2006 en het jaar ervoor wordt gepresenteerd, toont het verslag van 2016 de geconsolideerde jaarrekening van 2016, 2015 en 2014 zien. Er worden meer getallen van de afgelopen jaren in één balans en jaarrekening gezet, zodat in één overzicht meer vergeleken kan worden.

4.1.2 Bestuur ING

In tegenstelling tot Amerikaanse banken heeft ING een supervisor board en een executive board. De executive board is het bestuur dat de werkzaamheden van de bank leidt en de CEO en CFO aanstuurt. De supervisor board is er voor controle en advies. Hij stuurt de audit aan. De supervisor board voert de controle op de executive board uit. In 2006 bestond de splitsing van de boards al. Traditioneel in Nederland wordt het two tier model, bekend als het Rijnlands Model, gebruikt. Het bestuur van banken bestaat dan uit de Raad van Commissarissen, de supervisor board en de Raad van Bestuur, de executive board. Tegenwoordig is een one tier model steeds meer voorkomend bij internationale bedrijven, maar bij ING is geen sprake van een verandering in bestuursmodel.

Er wordt aangegeven welke boardleden nieuw zijn. Verder staat er geen informatie over de board. In 2016 is de splitsing tussen executive en supervisor board blijven bestaan. De supervisor board is echter onderverdeeld in comités. De supervisie gebeurt door in verschillende comités een controle uit te voeren en deze vervolgens bij elkaar te brengen bij de supervisor board.

Verder staat er in het verslag van 2016 achtergrondinformatie over elke board member. Deze informatie valt terug te vinden onder het kopje corporate governance.

In Amerika is sprake van een one tier bestuursmodel. Er is één board, waarbij de supervisor en executive bij elkaar zitten. In de supervisor board zitten leden met veel kennis. Volgens Amerikaanse banken is het zonde om deze kennis niet mee te nemen in het besturen van de bank. Hierdoor is de controle op de board minder onafhankelijk.

Er zijn verschillen in de board van 2006 en 2016. In de executive board, die in 2016 de management board wordt genoemd, zit geen enkel lid meer van 2006. In de supervisor board is nog één boardmember van 2006, namelijk Hans Breuking. Dit betekent dat in 10 jaar tijd een geheel nieuwe board is ontstaan. De management board wordt aangewezen door de supervisor board en na de crisis zijn veel members vervangen. Ook de supervisor board blijkt veranderd te zijn. Deze grote verandering is waarschijnlijk het resultaat van de economische crisis, maar kan ook meespelen als factor voor het tegengaan van fraude. In het verslag van 2016 staat echter veel meer informatie over de board vermeld. Dit vergroot het inzicht van de stakeholders in de board. Een belangrijk detail is dat van de supervisor board members bekend is wanneer hun termijn verloopt, terwijl dit niet vermeld staat in het verslag van 2006.

De verslagen van de boards zijn in 2016 ondergebracht onder de corporate governance. Er wordt naast deze verslagen meer informatie verstrekt aan stakeholders in de corporate governance sectie. Verder gaat het verslag van de board niet alleen over de economische prestaties van de bank, maar wordt in de verslagen ook aangetoond hoe de board bezig is met meer transparante informatieverstrekking naar stakeholders.

4.1.3 IFRS & ING

Beide jaarrekeningen moesten volgens de regels van IFRS worden gepresenteerd. Dit wordt bij beide jaarrekeningen in de toelichting op de balans en jaarrekening vermeld. In 2006 is IFRS de enige standaard, waaraan ING zich hoeft te houden. In de toelichting van de balans en jaarrekening van 2016 wordt echter de Nederlandse wet aangehouden. De verslaggeving houdt zich ook aan de artikelen in de wetten op financieel toezicht. In de wet staat vermeld dat een geconsolideerde jaarrekening volgens de richtlijnen van IFRS opgesteld moet worden. In de wet wordt de mogelijkheid gegeven de enkelvoudige balans ook volgens IFRS te doen. Dit is niet

verplicht, maar moet vervolgens wel gemeld worden in het jaarverslag. Deze melding is gemaakt in het jaarverslag van 2016.

Beide jaarverslagen zijn gecontroleerd door een auditor. KPMG voerde zowel in 2006 als in 2016 de audits uit. KPMG is één van de Big Four en een gerenommeerd auditbedrijf. Er is duidelijk een verschil in de audit van 2006 en de audit van 2016. In het verslag van 2006 is een toelichting op de audit opgenomen die bestaat uit één pagina met een algemeen bericht dat het jaarverslag is goedgekeurd. Het verslag van de audit in 2016 omvat zeven pagina's, waarin ook de werkzaamheden van de auditor worden beschreven. Specifiek zijn punten vermeld die de auditor heeft doorgegeven aan het management. Er valt nu meer informatie te halen uit het audit proces, doordat een meer gedetailleerde verklaring wordt opgenomen in het jaarverslag van ING.

In 2016 wordt expliciet vermeld dat de bank zich houdt aan de Algemene Bankvoorwaarden (ABV). Dit wordt gezien als de Nederlandse toepassing van de Basel-akkoorden. Ook houdt de bank zich aan de Code Tabaksblat, de Nederlandse versie van SOx, door het meenemen van corporate governance. In 2006 wordt niets vermeld over eigen regelgeving en corporate governance. Door aan te geven aan welke regels en richtlijnen de bank zich houdt, kan een stakeholder beter nagaan of de bank zich houdt aan deze richtlijn.

Verder is de beschrijving van het risicomanagement in 2016 ten opzichte van 2006 uitgebreider. De onderdelen, die aan bod komen in het verslag, zijn niet veel veranderd, maar beschrijving en uitleg van keuzes zijn meer beargumenteerd. Ook is er in 2016 sprake van kapitaalmanagement, terwijl in 2006 alleen een overzicht van de kapitaal ratio's werd gegeven. Het grote verschil zit in een verslag van de doelstellingen betreffend kapitaalratio's en -eisen. De keuze en verandering worden uitgebreider behandeld en verklaard.

Als laatste worden de genomen maatregelen na de crisis vermeld in de extra informatie. In het verslag wordt uitgelegd welke nieuwe regels en richtlijnen de bank nu aanhoudt. Ook worden op basis van verschillende berekeningsmethode extra gegevens weergegeven. Deze gegevens zijn weergegeven, zodat het gemakkelijker is voor stakeholders om informatie met andere banken te vergelijken. Niet elke richtlijn wordt in elk land op dezelfde manier toegepast, maar door deze extra informatie is het mogelijk toch verschillende banken uit verschillende landen met elkaar te vergelijken.

Uit de analyse tussen de beide jaarverslagen van ING Bank NV blijkt dat na de economische crisis veel extra informatie in het jaarverslag is opgenomen. Vanuit de stakeholders werd gevraagd om meer transparante verslaggeving en in het verslag van 2016 wordt dit expliciet genoemd en verwerkt. Uit de informatie valt niet te concluderen of de bank eerder fraude zou begaan. De intentie van de board om meer informatie te verstrekken aan stakeholders is echter weer een factor, die het begaan van fraude vermindert. De bank voldoet in 2016 aan de richtlijnen, regels en standaarden van IFRS en Basel III. Daarnaast voldoet de bank aan de adaptie van Basel III in Nederland, de Algemene Bankvoorwaarden. De richtlijnen vormen een factor voor een verminderde kans van het omvallen van de bank. Het omvallen van de bank is een indicator van een mogelijke economische crisis, maar op dit moment lijkt geen sprake van een kans op deze uitkomst. De bank voldoet namelijk aan de gestelde voorwaarden in Basel III, waardoor de bank genoeg liquide lijkt te zijn bij een economische schok.

4.1.4 Handvatten in verslaggeving

Er vallen verschillende handvatten uit de jaarverslagen van de ING te halen, die een indicator zijn bij het ontstaan van een economische crisis. Allereerst lijkt de kans op een faillissement op korte termijn klein. In 2006 en 2016 werd aan de regels, richtlijnen en wetten gehouden, waardoor er geen verschil in deze indicator zit. In 2006 waren echter minder richtlijnen en regels opgenomen. Achteraf blijkt dat meer richtlijnen nodig waren en door de overheid zijn extra richtlijnen en regels opgesteld. In 2016 houdt de bank zich aan de extra richtlijnen. Daarnaast houdt de bank zich in 2016 aan extra niet door de overheid opgestelde richtlijnen. Ook lijkt de beschikbare gestelde informatie betrouwbaar, doordat de jaarrekening is goedgekeurd door een externe accountant. Achteraf kan een faillissement of fraude de reden voor het ontstaan van economische crisis zijn. Dit blijkt bij ING niet het geval te zijn, maar de verslaggeving voldeed ook aan de richtlijnen.

Wanneer gekeken wordt naar de kapitaalbuffers, is te zien in 2006 dat de ratio's niet berekend zijn in het jaarverslag. In 2016 worden de ratio's wel in de toelichting vermeld. Zo was de Tier 1 ratio 14,70%, waardoor de ratio voldoet aan Basel III. De Tier 1 ratio was in 2006 nog 7,63%. Dat betekent dat de Tier 1 ratio is gestegen met 7,07 procentpunt. In 2006 had de bank niet genoeg kapitaalreserve om de economische schok op te vangen. Hierdoor is de bank tijdens de economische crisis in problemen gekomen. Voor de crisis bleek de Tier 1 kapitaal ratio al te laag te zijn, waarop de moeilijkheden van de bank verwacht konden worden.

In tabel 2 in de bijlage zijn kapitaalgegevens van de drie grote banken verzameld in één tabel. Bij ING geeft het eigen vermogen en de totaalbalans geen indicatie. Het eigen vermogen is sterk toegenomen, maar daaruit kan niet meteen een conclusie worden getrokken. Er moet een vergelijking gemaakt worden met het balanstotaal en het vreemd vermogen. De voorzieningen zijn meer dan verdubbeld, wat betekent dat er meer rekening wordt gehouden met verplichtingen. Uit de ratio's valt een verbeterde verhouding tussen vreemd en eigen vermogen te zien. In 2006 waren de leverage ratio, solvabiliteitsratio en Tier 1 ratio te laag om een eventuele economische schok aan te kunnen. De ROE is echter hoger in 2006 dan in 2016. Uit de ROE valt geen indicatie voor een economische crisis te halen. Een leverage ratio van boven de 4% is genoeg om een economische schok aan te kunnen. In 2016 voldoet de ING aan deze minimale ratio, wat ook als minimale ratio in het Basel-akkoord is gesteld. De solvabiliteit boven de 5%, zoals in 2016, zorgt voor genoeg kapitaal voor een eventuele schok. Indicatoren zijn dus een leverage ratio onder de 4% en een solvabiliteit onder de 5% (Tabel 2, Bijlage).

Als er kapitaalinjecties van de overheid nodig zijn geweest, is dit een teken van een slechte economische situatie van de bank. De bank blijkt zelf niet liquide genoeg te zijn geweest om aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Elke vorm van overheidsingrijpen is een factor, waaruit een crisis kan ontstaan. In 2006 was er geen sprake van een kapitaalinjectie van de overheid of nationalisering. Tijdens de crisis heeft de ING echter wel staatssteun nodig gehad. De staatssteun was in de vorm van een lening, die weer terugbetaald moest worden. De terugbetaling is gebeurd tussen 2009 en 2014. In het jaarverslag van 2016 is geen terugbetaling meer te zien. Wanneer een terugbetaling het geval is, is dit een teken dat het goed gaat met de bank en een kleinere kans op een economische crisis. Achteraf geeft de kapitaalinjectie een indicatie van de economische situatie, waarin de bank zich bevindt.

Uit het verslag van risicomanagement valt te halen hoe medewerkers zijn omgegaan met risico. Wanneer geen informatie wordt gegeven over risicomanagement, moeten stakeholders alert blijven, zoals in het jaarverslag van 2006. In het jaarverslag van 2016 wordt aandacht besteed aan het risicomanagement. Voor stakeholders is het van belang in het verslag over risicomanagement terug te kunnen vinden hoe het gedrag van medewerkers gestuurd wordt richting het gewenste gedrag. Wanneer hier geen duidelijkheid over bestaat, moeten stakeholders alert blijven. Een verslag waaruit blijkt dat veel risico wordt genomen door de bank, is een teken aan de wand. In 2016 heeft de bank het risicomanagement beter in lijn met het

gewenste gedrag ingericht. De basis voor de verandering is het risicomanagement in 2006, wat geleid heeft tot de moeilijkheden van de bank tijdens de economische crisis.

4.2 Rabobank

De tweede bank, waarvan de jaarrekening wordt gebruikt, zijn de jaarverslagen van de Rabobank. De Rabobank is onderdeel van Rabobank Groep, een overkoepelend orgaan. Er zijn meerdere schandalen rondom Rabobank bekend, waaronder schandalen met verslaggeven. Zo is er het schandaal geweest rondom de kredieten van Rabo Vastgoedgroep, het Liborschandaal en mogelijke witwaspraktijken in de Verenigde Staten. Bij de Rabobank zijn ook de jaarverslagen van 2006 en 2016 gebruikt in de analyse (Rabobank, 2017).

4.2.1 Eerste indruk

Het jaarverslag van 2006 bestaat uit 243 pagina's, terwijl het jaarverslag in 2016 bestaat uit 399 pagina's. Dat is een aanzienlijke groei, maar de groei is niet zo groot als de groei van het aantal pagina's van het jaarverslag van de ING. Daarnaast publiceert de Rabobank het jaarverslag in 2016 ook alleen nog in het Engels, omdat ze internationalere intenties hebben gekregen. Verder valt op dat in het jaarverslag van 2006 een kleine vorm van corporate governance is toegepast, maar dat in 2016 de corporate governance veel meer van belang is geworden in het jaarverslag.

4.2.2 Handvatten in verslaggeving

De Rabobank kent een ander verloop dan het verloop van de ING. Wanneer gekeken wordt naar de kans op faillissement, valt op dat de bank tijdens de crisis een groei heeft meegemaakt. De inkomsten van de bank zijn minder snel gestegen tijdens de crisis, toch bleef de bank steeds meer omzet maken. In 2006 is al meer transparantie te zien in de verslaggeving van de bank. Hierdoor zijn de gepubliceerde cijfers beter te vertrouwen. Ook heeft de bank de economische crisis overleefd zonder staatssteun.

In 2006 blijkt de bank al een kapitaalbuffer te hebben, wanneer naar de kapitaalratio's wordt gekeken. De bank voldoet in 2006 al aan de minimale ratio's gesteld in de later ingevoerde Basel III. In 2006 was er nog geen minimum ratio, maar na de crisis is Basel III met een hoger minimaal ratio ingevoerd. Toch was bij de Rabobank de Tier 1 ratio al 10,7% in 2006. In vergelijking met de ratio's met andere banken in 2006 was dit significant hoger. Dit verklaart waarom de bank geen kapitaalinjectie tijdens de crisis nodig heeft gehad. De bank had genoeg reserve om de economisch schok aan te kunnen en door te kunnen gaan met haar

werkzaamheden. Het is een goed teken dat de bank geen overheidssteun in geen enkele vorm nodig heeft gehad. In 2016 is de Tier 1 ratio gestegen naar 17,6%. Dat betekent dat de ratio is gestegen met 6,9 procentpunt. Deze stijging is vergelijkbaar met de andere Nederlandse banken.

Uit de kapitaalgegevens van de Rabobank blijkt dat zij beter opgewassen waren tegen een economische schok. In 2006 had de bank een leverage ratio van boven de 4% en een solvabiliteit boven de 5%. De ratio's zijn in 2016 verbeterd ten opzichte van 2006. De ROE blijkt in lager te zijn in 2016. Wanneer naar het balanstotaal wordt gekeken, blijkt het balanstotaal van de Rabobank als enige gegroeid te zijn. De ING en de ABNAMRO hebben een lagere balanstotaal in 2016 ten opzichte van 2006. De Rabobank heeft in 2016 een balanstotaal van ongeveer 662 miljard euro, wat ongeveer 100 miljard euro meer is dan het balanstotaal in 2006. De Rabobank had namelijk geen staatssteun nodig en heeft door kunnen groeien, terwijl de andere banken de staatssteun moesten gaan terugbetalen. De voorzieningen zijn toegenomen, maar niet significant meer dan het balanstotaal procentueel is gestegen (Tabel 2, Bijlage).

In 2006 wordt al gesproken over risicomanagement. De verantwoordelijkheid, die genomen wordt voor het risico is een teken dat de bank goed omgaat met risico. Hieruit volgt een kleinere kans op het ontstaan van een crisis door de Rabobank. Hierbij moet opgemerkt worden dat het ontstaan van een crisis altijd een samenloop van omstandigheden is en dat er niet één bank verantwoordelijk gehouden kan worden voor het uitbreken van een crisis. Zo kunnen de gevonden factoren aantonen dat vanuit de verslaggeving van één bank geen grote kans op een economische crisis is, terwijl uit een analyse van de verslaggeving van een andere bank wel een grotere kans op een economische crisis geconcludeerd kan worden. In dat geval is de conclusie van de grote kans op een economische crisis leidend en moet naar die conclusie gehandeld worden.

4.3 ABNAMRO-bank

Om de analyse compleet te maken, wordt de derde, grote bank van Nederland meegenomen. ABNAMRO-bank is in tegenstelling tot de andere banken een genationaliseerde bank. De bank werd oorspronkelijk overgenomen door Fortis, maar tijdens de economische crisis kwam Fortis in moeilijkheden. De overheid heeft de Nederlandse onderdelen van Fortis opgekocht, waaronder ABNAMRO.

Het jaarverslag van 2006 was niet meer beschikbaar, daarom is gekozen voor het jaarverslag van 2007. Uit onderzoek blijkt de jaarrekening van 2006 niet juist te zijn. Dat is waarschijnlijk de reden waarom het jaarverslag niet meer beschikbaar is. Niet alle documenten zijn aangeleverd voor het jaarverslag, waardoor de aandelenpakketten van ABNAMRO-commissaris Scaroni niet gemeld waren. De commissaris had eigen handel moeten aangeven bij het jaarverslag, maar dat is niet gedaan. De commissaris heeft uiteindelijk zijn ontslag moeten indienen (ABNAMRO, 2017).

4.3.1 Nationalisatie

In 2008 berichtte Fortis, dat de bank in moeilijkheden was gekomen en daardoor ABNAMRO moest verkopen om te kunnen blijven bestaan. In de korte tijd die Fortis nog had werd geen koper gevonden, waardoor de overheid insprong en ABNAMRO overnam. Hierdoor kwam de bank in overheidshanden, net als Fortis Bank. Fortis Bank werd gescheiden van ABNAMRO en de bank leed daardoor een groot verlies. Vanwege gebrek aan vertrouwen vanuit de markt werden de Fortis banken ondergebracht bij ABNAMRO.

De overheid wilde de nationalisatie zo kort mogelijk houden en daarom werd er zo snel mogelijk gewerkt aan een beursgang van ABNAMRO. In 2013 werd het naar de beurs gaan van ABNAMRO in gang gezet, maar het duurde tot 2015 voordat de bank daadwerkelijk naar de beurs ging. De staat geeft geleidelijk aandelen uit handen, maar heeft tot de dag van vandaag nog 70% van de aandelen in handen en blijft daarmee grootaandeelhouder.

4.3.2 Eerste indruk

Het jaarverslag van 2007 is ook ingediend bij de SEC. ABNAMRO was onderdeel van ABNAMRO Holding BV, die ook onderdelen heeft in de Verenigde Staten. Hiervoor moest het jaarverslag van ABNAMRO-bank beschikbaar gesteld worden in de Verenigde Staten. ABNAMRO was in 2007 erg groot, terwijl dit in 2016 minder is geworden. Het balanstotaal in 2006 bedroeg ongeveer 987 miljard euro, terwijl in 2016 het balanstotaal ongeveer 394 miljard euro is. De bank heeft dus in 2016 een balanstotaal, wat drie keer kleiner is dan voor de economische crisis. De overheid heeft de bank laten krimpen, waarbij vooral de verplichtingen verminderd zijn. In 2007 is in dit jaarverslag al corporate governance verwerkt. Hierbij werd risicomanagement betrokken. In 2017 is de omvang van het jaarverslag niet veel veranderd, maar de grootte van de balansposten is erg verminderd. Het verslag van het risicomanagement

is vergroot en er is kapitaalmanagement aan toegevoegd. De transparantere informatieverstrekking is merkbaar in het jaarverslag van 2017. De overheid heeft hier een belangrijke rol in gespeeld voor ABNAMRO

4.3.3 Handvatten in verslaggeving

In 2006 is het jaarverslag bestempeld als onjuist, wat erg gevoelig kan zijn voor de bank. Het ging hierbij niet om onjuiste weergave van getallen, maar om het niet aanleveren van alle documenten. Toch is in 2007 de bank overgenomen, zodat er meer doorgroeimogelijkheden zouden zijn. Dit bleek niet de beste strategie, want binnen een jaar tijd had ABNAMRO staatssteun nodig. Het volgen van richtlijnen en regels deed de ABNAMRO op een juiste manier in het verslag van 2007. Hierbij wordt ook nog aangehaald dat voor de invoering van IFRS werd gehandeld naar de Nederlandse wet. In het verslag van 2007 valt geen frauduleus gedrag te halen, waardoor de kans op faillissement niet groter was, dan bij andere banken.

Eén onderdeel in de jaarrekening van 2007 valt meteen op: de bank beschikt op dat moment niet over voldoende kapitaalreserve. Zo is de Tier 1 ratio van 2006 terug te vinden, namelijk 8,45%. Al in 2007 blijkt deze gestegen door de kapitaalinjecties door de overname. In 2016 is de Tier 1 ratio 17,1%. Dat betekent dat de ratio met 8,65 procentpunt gestegen. De bank heeft een groot balanstotaal, maar het eigen vermogen blijkt daar maar 2% van te zijn. Dit was een groot risico en een teken dat de bank in moeilijkheid zou kunnen komen, wanneer een economische schok zou plaatsvinden. In 2017 is de verhouding van kapitaal een stuk beter. De bank heeft een kleiner balanstotaal, in verhouding is het eigen vermogen minder harder gedaald dan het vreemd vermogen. De kapitaalratio's zijn hierdoor verbeterd. Hierdoor is de bank meer richting de richtlijnen van Basel III gegaan, maar hebben ze nog niet alle ratio's op orde. De bank heeft nog tot 2019 de tijd om aan de ratio's te voldoen.

De kapitaalgegevens van ABNAMRO verschillen van de twee andere grote Nederlandse banken. De voorzieningen zijn met 6 miljard gedaald, terwijl bij de andere banken de voorzieningen zijn gestegen. Het eigen vermogen in 2016 is ook gedaald ten opzichte van 2006 en daaruit blijkt dat een verandering van het eigen vermogen niet altijd een goed beeld weergeeft van de kapitaalsituatie van de bank. De kapitaalratio's zijn namelijk wel gestegen. Zo zijn de leverage ratio, solvabiliteitsratio en Tier 1 ratio gestegen. De leverage ratio is nog net onder het minimum van 4% en de bank voldoet net aan de solvabiliteit van 5%. Daaruit blijkt dat de bank nog niet voldoet aan alle voorwaarden van Basel III, maar de bank is op weg naar de

minimale ratio's. Ook hier blijkt de ROE geen indicatie te geven, want deze is gedaald ten opzichte van 2006. Er valt dus geen indicatie te halen uit de ROE, want stakeholders verlangen een hogere ROE. Een hogere ROE levert meer inkomsten voor de aandeelhouders op. Voor de crisis vonden de aandeelhouders de hoge ROE positief. Toch ontstond er een economische crisis en daarom is een hoge of lage ROE geen indicator (Tabel 2, Bijlage). De ratio's geven voor de economische crisis al een indicatie en daarom zijn de leverage ratio, solvabiliteit en de Tier 1 ratio leading indicatoren.

Wanneer gekeken wordt naar kapitaalinjectie, is te zien dat in 2007 kapitaalinjectie door een overname nodig was om door te kunnen blijven groeien als bank. Dit is een gevaarlijke situatie, omdat extra geld in de bank gepompt moet worden om de werkzaamheden te blijven uitoefenen. Wanneer geen extra geld meer binnenkomt, zoals in de economische crisis, komt de bank in problemen. In het jaarverslag van 2016 blijkt de kapitaalinjectie van de overheid steeds minder te worden. De overheid is begonnen het aandeel in de bank in tranches te verkopen via de beurs. Hieruit blijkt een positieve kijk ten aanzien van de toekomst van de bank, waardoor ervanuit gegaan kan worden, dat de bank nu op een goede weg is.

Het risicomanagement van de bank is specifiek gericht geworden. In 2007 werd aandacht besteed aan risicomanagement, maar dit was niet effectief. Het verslag ging niet in op de mate van hoe risico toegestaan was en hoe medewerkers op hun gedrag aangesproken en gecontroleerd werden. In 2016 is er duidelijkere controle en zijn er betere richtlijnen rondom risico. Wanneer deze richtlijnen niet goed zijn, kan dit een gevaar zijn voor de bank, wat kan leiden tot een eventuele economische crisis.

4.4 Gebruik instrumenten

In de praktijk blijken er verschillende soorten indicatoren bruikbaar te zijn. Een indicator kan gebruikt worden om een aankomend probleem bij voorbaat proberen te voorkomen. De kapitaalratio's zijn de leading indicatoren, die daarvoor gebruikt kunnen worden. Wanneer de ratio van de bank te laag is, dan kan de bank actie ondernemen. De bank moet bij een lage leverage ratio en solvabiliteitsratio meer eigen vermogen proberen te verkrijgen of het vreemd vermogen proberen te verminderen. Hierdoor worden de verhoudingen beter, waardoor de bank een kapitaalbuffer houdt. Bij de Tier 1 ratio moet de bank meer kapitaal verkrijgen met lager risico. Dit kan ook door het eigen vermogen te vergroten of het vreemd vermogen te verkleinen.

Daarnaast kan de bank het vreemd vermogen vervangen voor vreemd vermogen met minder risico.

Wanneer een bank zich niet aan de regels en wetten houdt, is verscherpt toezicht een oplossing. De bank heeft te veel vrijheid gehad zich niet aan de regels te houden. In praktijk blijkt dit toezicht al grotendeels aanwezig door de DNB en de AFM. Het lastige van deze indicator is het laggingkarakter, omdat er pas later actie ondernomen kan worden. In het verleden blijkt de indicator zich al voorgedaan te hebben en daarop is al een reactie gekomen.

De benodigde kapitaalinjectie wordt pas achteraf duidelijk, maar kan gebruikt worden als evaluatie-instrument van de economische crisis. Wanneer de injectie niet groot is en in meerdere tranches uitgeoefend, blijkt er geen groot effect van de economische crisis te zijn. Meerder injecties geven aan dat de bank meer gevolgen van de economische crisis heeft gehad. De indicator heeft evaluatie als toepasbaar aspect.

Het risicomanagement is bruikbaar voor aandeelhouders bij de algemene ledenvergadering. De aandeelhouders zijn de eigenaren van de bank en kunnen op de alv meer van het risicomanagement eisen. Dit is vooral bruikbaar wanneer uit de verslaggeving blijkt dat de medewerkers meer risico nemen, dan de aandeelhouders willen dat de medewerkers nemen. De indicator kan gebruikt worden als evaluatiemiddel van de medewerkers en zorgen voor minder incongruentie tussen eigenaren en medewerkers.

Conclusie

5.1 Samenvatting

In dit onderzoek is op zoek gegaan naar indicatoren in de jaarverslaggeving, waarop een economische crisis verwacht kan worden.

De centrale vraagstelling was: *Zijn er indicatoren in de verslaggeving van banken waardoor een economische crisis verwacht kan worden?*

Het blijft altijd moeilijk, vanuit de economische wetenschap, verwachtingen uit te spreken. Economie is een wetenschap die gedrag probeert te verklaren. Er wordt bij economische modellen uitgegaan van aannames, waaraan voldaan moet worden, zodat op basis van het model uitspraken gedaan kunnen worden en verwachtingen geformuleerd. Deze aannames kunnen kwantitatief en/of kwalitatief van aard zijn.

In praktijk blijken de aannames nooit allemaal te gelden of geldig te zijn, waardoor iedere situatie toch net weer verschilt van een andere situatie en van wat in het economische model als veronderstelling is opgenomen.

Desondanks worden op basis van economische modellen, bepaalde ontwikkelingen verwacht.

In accounting/verslaggeving zijn leading-indicatoren en lagging-indicatoren terug te vinden. Deze indicatoren hebben worden beïnvloed dooreen economische crisis of verschijnselen daarvan. Leading indicatoren kunnen gebruikt worden om van tevoren een economische crisis te verwachten. Een lagging indicator blijkt achteraf een indicator voor een economische crisis te zijn. De leading indicatoren zijn de Tier 1 kapitaal ratio, solvabiliteit, leverage ratio. Deze indicatoren zijn kwantitatief van aard. De lagging indicatoren zijn het niet houden aan regels en wetten/fraude, de hoeveelheid en grootte van kapitaalinjecties en het risicomanagement van de bank. Alle lagging indicatoren zijn kwalitatief van aard. De verslaggeving verschaft de informatie voor de indicatoren. Hierbij kan de indicator direct uit de verslaggeving te halen zijn, maar kan de indicator ook indirect uit de verslaggeving te halen zijn.

Een faillissement van een bank veroorzaakt een mogelijkheid tot het uitbreken van een economische crisis. Dit komt doordat de bankensector een geglobaliseerde markt betreft, waarbij het omvallen van één bank een domino-effect kan hebben. Na een faillissement publiceert een bank geen jaarverslag meer, maar er zijn indicatoren, die voordat een bank failliet

gaat, duiden op een eventueel faillissement. Een faillissement is afhankelijk van meerdere indicatoren. Bij het zich niet houden aan de regels en richtlijnen van IFRS en nationale wetten moet een belletje gaan rinkelen. Deze indicator wordt pas later opgemerkt, doordat de fraude vaak pas later wordt ontdekt. Daarom is fraude een lagging kwalitatieve indicator. De bank wil mogelijk vertekende of verkeerde informatie verstrekken. In praktijk blijkt het lastig zich niet aan de regels en richtlijnen te houden, omdat de banken een audit moeten laten uitvoeren. Bewust of onbewust niet juiste of onvolledige informatieverstrekking van het management is ook een factor. Dan kan er iets aan de hand zijn bij de bank, wat het management, of sommige leden van het management, niet naar buiten willen brengen.

De overheid speelt een rol in het toezicht houden op verslaggeving van banken en het invoeren van wetten en regelgeving over standaardvormen van verslaggeving en kredietverhoudingen. Als een bank in financiële moeilijkheden komt, kan de overheid helpen met verschillende vormen van kapitaalinjecties. In Europees verband is vastgesteld dat in een dergelijke situatie aandeelhouders een eerste verantwoordelijkheid hebben en eventueel zelfs de vreemd vermogensverschaffers. Kapitaalinjecties door de overheid zouden dan een laatste redmiddel zijn. Als in de verslaggeving te zien is dat in het afgelopen jaar extra kapitaalinjecties door de overheid hebben plaatsgevonden, dan is dit een teken van een andere economische situatie. Omdat de kapitaalinjectie pas te zien is in de verslaggeving, nadat de injectie heeft plaatsgevonden, is dit een lagging indicator. De bank blijkt niet genoeg liquide te zijn geweest, terwijl er wel vraag was naar kapitaal.

Niet genoeg kapitaalreserves, wat betekent het lage kapitaalratio's, zijn de leading indicator, die duiden op een mogelijke economische crisis. De kapitaalratio's zijn altijd uit verslaggeving te halen en daarom zijn de ratio's leading indicatoren. Wanneer een bank niet voldoet aan minimale kapitaalratio's, duidt dit op onvoldoende liquiditeit van de bank. Wanneer er namelijk een schok plaatsvindt en de bank heeft niet genoeg kapitaal, kan dat negatieve gevolgen hebben voor de economie. De bank brengt andere sectoren in moeilijkheden door het niet kunnen verstrekken van kapitaal. Ook kan sprake zijn van verdamping van kapitaal bij de vermogensverschaffers. Daardoor kunnen andere sectoren hun werkzaamheden misschien niet uitvoeren en ontstaat een economische neergang.

Het gedrag van medewerkers bij banken speelt een rol in de uitvoering van de werkzaamheden van de bank. Wanneer de medewerkers veel risico's nemen en daar geen goede controle op

bestaat, kan dit tot hoge risico's voor een bank leiden. Deze hoge risico's kunnen vervolgens verkeerd uitpakken, waardoor de bank in financiële moeilijkheden komt. Hierbij kan gedacht worden aan het gedrag in de Verenigde Staten, waarbij iedereen een hypotheek moest kunnen afsluiten. Door dit opportunistisch gedrag in de bankensector en van de overheid is een situatie ontstaan, waarbij een economisch schok het financiële systeem in gevaar bracht. Daarom moet goed gekeken worden naar hoe medewerkers omgaan met risico. Bij de corporate governance wordt gesproken over een verslag van risicomanagement, wat opgenomen moet worden in de verslaggeving. Onjuiste risicomanagement is de derde lagging indicator, waaruit een economische crisis blijkt.

De indicatoren zijn gevonden aan de hand van de laatste economische crisis, maar dat betekent dat niet alle indicatoren altijd van toepassing zijn. De omstandigheden hebben invloed op de indicatoren. Bij de indicatoren moeten altijd de omgevingsfactoren van de economische crisis meegenomen worden.

In praktijk blijken de veranderingen te hebben plaatsgevonden. Uit de praktijk valt te halen of de indicatoren leading of lagging zijn, waaruit blijkt dat kapitaal ratio's de enige leading indicator is. Er zijn geen andere indicatoren in praktijk gevonden. Voor de crisis waren kapitaalratio's zichtbaar lager dan na de economische crisis. Banken die significante hogere Tier 1 kapitaal ratio's hebben, bleken de crisis beter aan te kunnen dan banken die lage Tier 1 ratio's hadden. Ook is de informatieverschaffing verdubbeld en transparanter. Verder zijn nieuwe wetten, regels en richtlijnen in praktijk opgenomen door de banken. Uit de verslaggeving van de banken blijkt op dit moment geen aankomend faillissement van de bank te concluderen. Ook is het gedrag van medewerkers beter controleerbaar en nemen medewerkers niet meer risico dan gewenst. De aanpassingen in regels, wetten en richtlijnen en het gedrag van medewerkers en de kleinere kans op een faillissement van een bank zijn gebaseerd op de lagging indicatoren.

5.2 Tekortkomingen

Tijdens het onderzoek zijn beperkingen geconstateerd. Zo is het onderzoek gebaseerd op veel recente literatuur. Er is veel onderzoek gedaan naar de economische crisis. Toch moet meer empirisch onderzoek gedaan worden naar de invloed van de economische crisis. Het onderzoek kan gebeuren op het gebied van risicomanagement, kapitaalmanagement, ook kan gekeken worden naar de rol van de board tijdens en na de crisis. Verder is de relatie tussen nieuwe regelgeving en richtlijnen en de economische crisis van belang om te onderzoeken. Ook naar de

effecten van nieuwe regelgeving en richtlijnen kan meer onderzoek gedaan worden. Hierdoor wordt een bredere basis van de impact van de economische crisis gecreëerd.

Dit onderzoek is alleen gericht op de bankensector, andere sectoren zijn ook van belang om onderzocht te worden. De basis van het uitbreken van de economische crisis ligt bij het omvallen van de banken in de Verenigde Staten, andere sectoren hebben ook bijgedragen aan de economische crisis. De uitwerkingen van de economische crisis op andere sectoren zijn mogelijk anders dan op de bankensector.

In dit onderzoek worden alleen systeembanken meegenomen, omdat deze een impact hebben op de economie. De uitwerking voor niet-systeembanken kan anders zijn. Ook een combinatie van systeem en niet-systeem banken is relevant, want de banken hebben waarschijnlijk onderling ook een relatie. Hier kan meer onderzoek naar gedaan worden.

Dit onderzoek beperkt zich tot veel literatuur; meer empirisch onderzoek kan gedaan worden naar de indicatoren. Dit kan gebeuren door data te verzamelen van banken en deze te gebruiken bij onderzoek. Het onderzoek is gebaseerd op de gehele bankensector en moet mogelijk gespecificeerd worden naar land of gebied. Voor academisch onderzoek kunnen specifieke banken uit die landen of gebieden geselecteerd worden voor dataonderzoek. Hierbij moeten de banken bereid zijn de data te verstrekken. Banken gebruiken tegenwoordig zelf ook veel dataonderzoek om hun werkzaamheden te optimaliseren en daar moet het academisch onderzoek meer bij aansluiten.

5.3 Vervolgonderzoek

De tekortkomingen geven aan waar verder onderzoek gedaan moet worden. Er kan meer empirisch onderzoek gedaan worden naar dit onderwerp. Daarnaast kan met een kleiner raamwerk gekeken worden naar de indicatoren. Mogelijk bestaan regionale of nationale verschillen bij de indicatoren ten gevolge van verschillen in wet- en regelgeving. Tenslotte is onderzoek in andere sectoren van belang om het effect van de economische crisis meer in kaart te brengen.

Bibliografie

- ABN AMRO. (2017, juni 21). *Investor Relations*. Opgehaald van ABN AMRO:
https://www.abnamro.com/nl/images/Documents/Investor_Relations/Financial_Disclosures/2016/ABN_AMRO_Group_Annual_Report_2016.pdf
- ABN AMRO. (2017, juni 21). *Reports and Reviews*. Opgehaald van ABN AMRO:
https://www.abnamro.com/en/images/010_About_ABN_AMRO/035_Reports_and_reviews/2007_Annual_Report_Nederlands_pdf.pdf
- Adrian, T., & Shin, H. S. (2010). The Changing Nature of Financial Intermediation and the Financial Crisis of 2007–2009. *Annual Review of Economics*, 603-618.
- Allen, B., Chan, K. K., Milne, A., & Thomas, S. (2012). Basel III: Is the cure worse than the disease? *International Review of Financial Analysis*, 159-166.
- Anderson, R. C., & Fraser, D. R. (2000). Corporate control, bank risk taking, and the health of the banking industry. *Journal of Banking & Finance*, 1383-1398.
- Angelini, P., Clerc, L., Cúrdia, V., Gambacorta, L., Gerali, A., Locarno, A., . . . Vlček, J. (2014). Basel III: Long-term Impact on Economic Performance and Fluctuations. *The Manchester School*, 217-251.
- Baker, D. (2008). The housing bubble and the financial crisis. *Real-world economics review*(46), 73-81.
- Barth, M. E., Landsman, W. R., & Lang, M. H. (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 467-498.
- Basel Committee on Banking Supervision. (2017, mei 28). *About the Basel Committee*.
Opgehaald van Bank for International Settlements: bis.org
- Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Lapedes, P. D. (2000). Fraudulent financial reporting: Consideration of industry traits and corporate governance mechanisms. *Accounting Horizons; Sarasota*, 441-454.
- Bell, T. B., & Carcello, J. V. (2000). A decision aid for assessing the likelihood of fraudulent financial reporting. *Auditing; Sarasota*, 169-184.
- Ben-Haim, Y. (2006). Info-gap decision theory: decisions under severe uncertainty.

- Berger, P. (2011). *The Impact of Sarbanes-Oxley on Cross-listed Companies*. Chicago: Unpublished Paper.
- Beuren, I. M., Hein, N., & Klann, R. C. (2008). Impact of the IFRS and US-GAAP on economic-financial indicators. *Managerial Auditing Journal*, 632-649.
- Brunnermeier, M. A. (2009). Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007-2008. *The Journal of Economic Perspectives*(24), 77-100.
- Campello, M., Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2010). The real effects of financial constraints: Evidence from a financial crisis. *Journal of Financial Economics*, 470-487.
- Cernat, L. (2004). The emerging European corporate governance model: Anglo-Saxon, Continental, or still the century of diversity? *Journal of European Public Policy*, 147-166.
- Crotty, J. (2009). Structural causes of the global financial crisis: a critical assessment of the 'new financial architecture'. *Cambridge Journal of Economics*, 563-580.
- Demirguc-Kunt, A., Detragiache, E., & Merrouche, O. (2013). Bank Capital: Lessons from the Financial Crisis. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1147-1164.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *The Academy of Management Review*, 57-74.
- Epstein, B. J., Nach, R., & Bragg, S. M. (2009). *Wiley GAAP 2010: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- European Central Bank. (2017, juni 2017). *ECB*. Opgehaald van ECB: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/liq/html/index.en.html>
- Fernando, C. S., May, A. D., & Megginson, W. L. (2012). The Value of Investment Banking Relationships: Evidence from the Collapse of Lehman Brothers. *The Journal of Finance*, 235-270.
- Freeman, R. (2010). *Strategic Management: A stakeholder Approach*. New York: Cambridge University Press.
- Gilson, S. C. (1990). Bankruptcy, boards, banks, and blockholders: Evidence on changes in corporate ownership and control when firms default. *Journal of Financial Economics*, 355-387.

- Gordon, L., Loeb, M., Lucyshyn, W., & Sohail, T. (2006). The impact of the Sarbanes-Oxley Act on the corporate disclosures of information security activities. *Journal of Accounting and Public Policy*, 503-530.
- Harford, J., Mansi, S. A., & Maxwell, W. F. (2012). Corporate Governance and Firm Cash Holdings in the U.S. *Corporate Governance*, 107-138.
- Hellman, T. F., Murdock, K. C., & Stiglitz, J. E. (2000). Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough? *The American Economic Review*, 147-165.
- Henry, E., Lin, S., & Yang, Y.-w. (2009). The European-U.S. "GAAP Gap": IFRS to U.S. GAAP Form 20-F Reconciliations. *Accounting Horizons*, 121-150.
- Hill, C. W., & Jones, T. M. (1992). Stakeholder-Agency theory. *Journal of Management Studies*, 131-154.
- Hirakata, N., Sudo, N., & Ueda, K. (2013). Capital Injection, Monetary Policy, and Financial Accelerators. *International Journal of Central Banking*, 101-145.
- Iannotta, G., Nocera, G., & Sironi, A. (2007). Ownership structure, risk and performance in the European banking industry. *Journal of Bankin & Finance*, 2127-2149.
- IASB. (2017, Juni 20). *About us*. Opgehaald van IFRS: <http://www.ifrs.org/about-us/how-we-set-standards/>
- ING Bank NV. (2017, juni 15). *ING*. Opgehaald van investor relations Jaarverslagen: <https://www.ing.com/Investor-relations/Jaarverslagen.htm>
- International Monetary Fund. (2017, Juni 20). *Capacity Development*. Opgehaald van IMF: http://www.imf.org/external/np/ins/english/capacity_wwd.htm#sub
- Jeanjean, T., & Stolowy, H. (2008). Do accounting standards matter? An exploratory analysis of earnings management before and after IFRS adoption. *Journal of Accounting and Public Policy*, 480-494.
- Kotz, D. M. (2009). The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism. *Review of Radical Political Economics*, 41(3), 305-317.
- Lobo, G. J., & Zhou, J. (2006). Did Conservatism in Financial Reporting Increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial Evidence. *Accounting Horizons*, 57-73.

- Loebbecke, J. K., Willingham, J. J., & Eining, M. M. (1989). Auditors' experience with material irregularities: Frequency, nature, and detectability. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 1-28.
- Mitchell, R., Agle, B., & Wood, D. (1997). Toward a Theory of Stakeholder Identification and Saliency: Defining the Principle of Who and What Really Counts . *The Academy of Management Review*, 853-886.
- Ojo, M. (2016). *Preparing for Basel IV – Why Liquidity Risks Still Present a Challenge to Regulators in Prudential Supervision*. Washington: Amazon Publications, Forthcoming.
- Overheid. (2017, Juni 20). *Wet- en Regelgeving*. Opgehaald van Wetten Overheid: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0020368/2017-01-01#Titeldeel3>
- Raad voor de Jaarverslaggeving. (2017, Juni 20). *Organisatie*. Opgehaald van Raad voor de Jaarverslaggeving: <https://www.rjnet.nl/Organisatie/>
- Rabobank. (2017, juni 21). *Annual Report 2016*. Opgehaald van Rabobank: <https://www.rabobank.com/en/images/annual-report-2016.pdf>
- Rabobank. (2017, Juni 21). *Registers*. Opgehaald van Rabobank: https://www.afm.nl/registers/fv_documents/436.pdf
- Rijksoverheid. (2017, Juni 20). *Financiële sector*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiele-sector/inhoud/gezonde-financiele-sector>
- Romano, R. (2004). *The Sarbanes-Oxley Act and the Making of Quack Corporate Governance*. New York: New York University Law and Economics Working Papers.
- Shin, H. S. (2012). Global banking glut and loan risk premium. *IMF Economic Review*, 155-192.
- Shleifer, A., & Vishny, R. (1997). A Survey of Corporate Governance. *The Journal of Finance*, 737-783.
- Sigurjonsson, T. O. (2010). Corporate Governance: The international journal of business in society. *Corporate Governance: the international journal of business in society*, 33-45.
- Slovik, P., & Cournède, B. (2011). *Macroeconomic Impact of Basel III*. <http://dx.doi.org/10.1787/5kghwnhkkjs8-en>: OECD Publishing.

Soderstrom, N., & Sun, K. J. (2008). IFRS Adoption and Accounting Quality: A Review.
European accounting Review, 675-702.

Bijlage

Tabel 1: Overzicht nieuwe standaarden IASB & FASB (Henry, Lin, & Yang, 2009)

Projects	Cross-References
<hr/>	
Short-Term Convergence Projects	
Government grants (IASB)	IAS No. 20. <i>Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance.</i>
Joint ventures (IASB)	IAS No. 31. Projected to require equity method and eliminate proportionate consolidation alternative.
Impairment (Joint)	Not provided.
Income tax (Joint)	Projected to reduce differences between IAS No. 12, <i>Income Taxes</i> , and SFAS No. 109, <i>Accounting for Income Taxes</i> .
Investment properties (FASB)	Not provided.
Research and development (FASB)	IAS No. 38. Intangible assets. SFAS No. 86. Software development costs.
Subsequent events (FASB)	U.S. to establish general standards. Projected to consider eliminating certain minor differences with IAS No. 10, <i>Events after the Balance Sheet Date</i> .
<hr/>	
Other Convergence Projects	
Consolidations	Projected single IFRS combining IAS No. 27. Consolidations and SIC-12. Special purpose entities.
Fair value measurement guidance	Projected single source of fair value guidance in IFRS. Convergence with SFAS No. 157.
Financial statement presentation	General convergence.
Revenue recognition	Projected converged standard to replace IAS No. 11. Construction contracts and IAS No. 18 Revenue.
Post-retirement benefits (including pensions)	Timing and scope may differ near term, but objective ultimately to develop converged standard.
Leases	Projected fundamental changes and convergence.

Source: <http://www.iasb.org>.

Tabel 2: Kapitaalgegevens en Kapitaalratio's

	Rabobank		ABNAMRO			
	2006	2016	2006	2016		
<i>Vorzieningen</i>	698.000.000	2.2028.000.000	1.175.000.000	1.546.000.000	7.850.000.000	1.672.000.000
<i>Balanstotaal</i>	894.985.000	843.919.000.000	556.455.000.000	662.593.000.000	987.064.000.000	394.482.000.000
<i>Eigen Vermogen</i>	22.502.000.000	43.450.000.000	29.377.000.000	40.524.000.000	25.895.000.000	18.937.000.000
<i>Leverage ratio</i>	3.12%	4.2%	4.53%	5.1%	2.46%	3.9%
<i>Solvabiliteitsratio</i>	2.51%	5.44%	5.57%	6.51%	2.65%	5.04%
<i>Tier 1 ratio</i>	7.64%	14.70%	10.7%	17.6%	8.45%	17.1%
<i>Return on Equity (ROE)</i>	16.95%	9.26%	7.98%	4.99%	18.46%	9.54%